

ॐ तत्सद्ब्रह्मणे नमः ।

॥ अथ ॥

-॥ लघ्वाश्वलायनस्मृतिः ॥-

—::ॐ::ॐ::ॐ::ॐ::—

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ प्रथमोऽध्यायः ॥

तत्र प्रथममाचारप्रकरणवर्णनम् ।

आश्वलायनमाचार्यं नत्वाऽपृच्छन्मुनीश्वराः ।

द्विजधर्मान्वदास्माकं स्वर्गप्राप्तिकरान्मुने ।

इति तद्वचनं श्रुत्वा स धर्मान्मुनिरब्रवीत् ॥१

धर्मान्वः पुरतो वक्ष्ये ध्यात्वाऽहं भो मुनीश्वराः ।

लोकस्य च हितार्थाय ब्रह्ममार्गरतस्य च ॥२

ज्ञानं सन्ध्या जपो होमः स्वाध्यायाभ्यसनं तथा ।

माध्याह्निकी क्रिया पञ्चयज्ञाद्यतिथिपूजनम् ॥३

दानशिष्टप्रतिग्राहौ पोष्यवर्गैः सहाशनम् ।
 सत्कथाश्रवणं सायंसंध्याहोमादिकं च हि ॥४
 शयनं च यथाकाले धर्मपत्न्या सह गृही ।
 ब्रह्मचारी स्वधर्मस्थो गुरुसेवापरो वसेत् ॥५
 यजनं याजनं चैव वेदस्याध्ययनं च हि ।
 अध्यापनं तथा दानं प्रतिग्रहमिहोच्यते ॥६
 एतानि ब्राह्मणः कुर्यात्षट्कर्माणि दिने दिने ।
 अतः प्रातः समुत्थाय चिन्तयेदात्मनो हितम् ॥७
 निर्गुणं निरहंकारं नारायणमनामयम् ।
 सगुणं च श्रिया युक्तं देवं देवीं सरस्वतीम् ॥८
 यथाविधि ततः कुर्यादुत्सर्गं मलमूत्रयोः ।
 ब्रह्मचारी गृहस्थश्च शौचमद्भिर्मृदाऽऽचरेत् ॥९
 एका लिङ्गे करे तिस्रः करयोर्मृद्द्वयं गुदे ।
 पञ्च वामे दश प्रोक्ताः करे सप्ताथ हस्तयोः ॥१०
 एतच्छौचं गृहस्थस्य द्विगुणं ब्रह्मचारिणः ।
 वानप्रस्थस्य त्रिगुणं यतेश्चैव चतुर्गुणम् ॥११
 स्वपादं पाणिना विप्रो वामेन क्षालयेत्सदा ।
 शौचे दक्षिणपादं तु पश्चात्सव्यकरावुभौ ॥१२
 शौचं विना सदाऽन्यत्र सव्यं प्रक्षाल्य दक्षिणम् ।
 एवमेवाऽऽत्मनः पादौ परस्याऽऽदौ तु दक्षिणम् ॥१३
 गण्डूषैः शोधयेदास्यमाच(चा)मेहन्तधावनम् ।
 पणैः स्तूणैर्वाऽपि केचित्पणैः सदा तृणैः ॥१४

नवमी द्वादशी नन्दा पर्व चार्कमुपोणम् ।
 श्राद्धाहं च परित्यज्य दन्तधावनमाचरेत् ॥१५
 आचम्याथ द्विजः स्नायान्नद्यां वा देवनिर्मिते ।
 तीर्थे सरोवरे चैव कूपे वा द्विजनिर्मिते ॥१६
 त्रिराप्लुत्य समाचम्य शिखाबन्धं समाचरेत् ।
 प्राणानायम्य संकल्प्य त्रिवारं मज्जयेत्पुनः ॥१७
 आचम्य वारुणं जाप्यं जपेत्सूक्तं च मार्जनम् ।
 कुर्यादापो हि सूक्तेन ऋतमित्यघमर्षणम् ॥१८
 मार्जयेदथ चाङ्गानि गायत्र्या चाभिमन्त्रितम् ।
 मस्तके च मुखे बाह्वोर्हृदये पृष्ठदेशके ॥१९
 ब्रह्मादयश्च ये देवाः कृष्णद्वेपायनादयः ।
 सोम इत्यादयः प्रोक्ताः पितरो जलतर्पणे ॥२०
 यन्मया दूषिषं तोयं शारीरमलसंभवम् ।
 तस्य पापस्य शुद्ध्यर्थं यक्ष्माणं तर्पयाम्यहम् ॥२१
 स विप्रः स शुचिः स्नातो ह्यस्पर्शस्पर्शनं विना ।
 कालत्रयेऽपि कर्माहः स्वाध्यायनिरतोऽपि च ॥२२
 अशक्तश्चेज्जलस्नाने मन्त्रस्नानं समाचरेत् ।
 आपोहिष्ठादिभिर्मन्त्रैस्त्रिभिश्चानुक्रमणे तु ॥२३
 पञ्चः पादशिरोहृत्सु शिरोहृत्पत्सु चार्धतः ।
 हृत्पादमस्तकेऽथैवं प्रत्युचा मार्जयेदथ ॥२४
 मस्तके मार्जनं कुर्यात्पादैः प्रणवसंयुतैः ।
 बाह्यशुद्धिरनेन स्यादन्तः शुद्धिरथोच्यते ॥२५

प्रणवेन पिबेत्तोयं गायत्र्या चाभिमन्त्रितम् ।
 सद्यस्तेन भवेच्छुद्धः स्नातोऽपि हि सरित्सु च ॥२६
 समाहितमना भूत्वा ब्राह्मणः सर्वदाऽपि हि ।
 स्मरेन्मारायणं शुद्धो धारयेदम्बरं शुचि ॥२७
 परिधाने सितं शस्तं वासः प्रावरणे तथा ।
 पटुकूलं तथा लाभे ब्राह्मस्य विधीयते ॥२८
 आविकं त्रसरं चैव परिधाने परित्यजेत् ।
 शस्तं प्रावरणे प्रोक्तं स्पर्शदोषो न हि द्वयोः ॥२९
 भोजनं च मलोत्सर्गं कुर्वते त्रसरावृताः ।
 प्रक्षाल्य त्रसरं शुद्धं दुकूलं च सदा शुचि ॥३०
 प्रावृत्य परिधायाथ प्राङ्मासीनः समाचरेत् ।
 कुशपाणिर्द्विराचान्तस्तीरे सलिलसंनिधौ ॥३१
 प्रणवेन द्विराचामेदक्षिणेन तु पाणिना ।
 उभौ हस्तौ च गलौ द्वावोष्ठौ पाणिद्वयं स्पृशेत् ॥३२
 पादद्वयं शिरश्चाऽऽस्यं नासारन्ध्रे च चक्षुषी ।
 श्रोत्रे नाभिं च हृद्देशं शिरश्चांसौ स्पृशेत्कृमात् ॥३३
 प्राणानायम्य संकल्प्य ततः संध्यामुपास्महे(सयेत्) ॥३४
 आप इत्यादिभिः पादैर्नवभिर्मार्जनं चरेत् ।
 जलं यस्य क्षयायेति प्रक्षिपेत् महीतले ॥३५
 आपो जनयथानेन ज्वशिरः परिषेचयेत् ।
 सूर्यश्चेत्यनुवाकेन प्रातःकाले पिबेदपः ॥३६

ऽध्यायः] स्नानवस्त्राचमनपूर्वकं संध्योपासन विधिवर्णनम् १६८७

आपः पुनन्तु मध्याह्ने सायमग्निश्च मन्त्रतः ।
आचम्याथ पुनश्चाप इत्येभिनवभिः क्रमात् ॥३७
ऋगन्ते मार्जनं कुर्याद्विधिनाऽनेन बह्वृचः ।
ऋतं चत्यभिमन्त्र्यापः समाम्नाय क्षिपेदधः ॥३८
ऋतं चंति त्र्यृचं वाऽपि जप्त्वा तदनवेक्षितः ।
समाचम्य ततस्तिष्ठेद्दिशश्चाभिमुखो रवेः ॥३९
जलमञ्जलिनाऽऽदाय गायत्र्या चाभिमन्त्रयेत् ।
दद्यादर्घ्यत्रयं तिष्ठंस्त्रिषु कालेषु बह्वृचः ॥४०
प्रातर्मध्याह्नयोरप्सु क्षिपेत्सायं महीतले ।
मध्याह्ने तु विशेषोऽयं प्रदद्याद्धंस इत्यृचा ॥४१
आकृष्णेन द्वितीयार्घ्यं गायत्र्या च तृतीयकम् ।
उपतिष्ठन्समाचम्य तिष्ठेदभिमुखो रवेः ॥४२
उदु त्यं चित्रमित्येतज्जपेत्सूक्तद्वयं च हि ।
तुष्टस्तेन भवेत्सूर्यः स आत्मा जगतो हि वै ॥४३
तेनैव सूक्तजाप्येन हरेरर्चनकृद्भवेत् ।
आच(चा)मेदुपविश्याथ प्राणायामत्रयं चरेत् ॥४४
ध्यात्वा देवीं कुमारीं च तत्तत्कालानुरूपिणीम् ।
जपेत्प्रणवपूर्वाभिव्याहृतीभिः सहैव तु ॥४५
तिसृभिर्भूःप्रभृतिभिर्गायत्रीं ब्रह्मरूपिणीम् ।
ब्रह्मचारी गृहस्थश्च शतमष्टोत्तरं जपेत् ॥४६
कालत्रयेऽप्यशक्तश्चेदष्टाविंशतिमेव वा ।
ततः कुर्यादुपस्थानं जातवेदस इत्यृचा ॥४७

तच्छंयोरनुवाकेन शान्त्यर्थं जप ईरितः ।

प्रागादिं च दिशं नत्वा मन्त्रस्थाश्चैव देवताः ॥४८

स्तुत्वा नत्वा ततः संध्यां सा मां संध्याऽभिरक्षतु ।

ब्रह्माणं हरिमीशानं तत्तच्छक्तिं क्रमेण तु ॥४९ :

नत्वा स्वयमथाऽऽत्मानं(मुक्)गोत्रोऽहमभिवादयेत् ।

अग्नेरुद्धरणं कुर्यात्पूवमेवोदयाद्वेदे ॥५०

आदित्यमुदितं पश्येन्नत्वा होमान्तिकं व्रजेत् ।

आदित्येऽभ्युदिते चैव प्रातर्होमो विधीयते ॥५१

आहिताग्निस्तथैकाग्निः स्वस्वोक्तविधिना तथा ।

ध्यात्वा समिध्य चाभ्यर्च्य स्वस्थानस्थं हुताशनम् ॥५२

संस्कर्यात्सामिना हौम्यं पय आदि कुशेन च ।

मन्त्रणानेन सूर्याय स्वाहेति जुहुयादथ ॥५३

द्वितीयामाहुतिं तद्वत्प्रजापतिरदं स्मरेत् ।

स्वाहान्तां चाऽऽहुतिं हुत्वा तथेदं न ममोच्चरेत् ।

सर्वत्रैवाग्निहोमोऽयं विधिः सकृदुदाहृतः ॥५४

उपस्वेदं परिषिञ्चामि तमग्निं परिषेचयेत् ।

जलेनैवाऽऽज्यहोमे तु यत्र चैतदुदीरितम् ॥५५

सूर्यो न इति सूक्तेन कुर्यात्प्रातरुपासनम् ।

उपासनं च सूर्यस्य प्रजापतिरतः परम् ॥५६

अग्ने त्वं चाग्न आयूषि सायमग्नेरुपासनम् ।

कुर्यात्तिष्ठन्नुपस्थानं पूर्ववच्च प्रजापतेः ॥५७

ऽध्यायः] गायत्रीमन्त्र जपपूर्वक प्रातर्होमविधिवर्णनम् । १६८६

प्रातः सायं जपेन्मन्त्रमौ च मे स्वर इत्यथ ।
अभिवाद्य जपेद्देवीं विभूतिं च व धारयेत् ॥६८
विभूतिधारणे मानस्तोकेऽयं मन्त्र उच्यते ।
बृहत्सामेति वा होमे नैत्यके च महामखे ॥६९
कर्मकाले तु सर्वत्र स्मरेद्विष्णुं हविर्भुजम् ।
तेन स्यात्कर्म संपूर्णं तस्मै सर्वं निवेदयेत् ॥७०
अग्निसंरक्षणे शक्तिर्यस्य चैव न वर्तते ।
तदाऽरण्यामजस्राग्निं स्थापयेद्विधिपूर्वकम् ॥७१
समित्प्रतपनेऽयं ते योनिर्मन्त्र उदीरितः ।
या ते अग्ने भवेन्मन्त्रः पाण्यारोपे स्मृतो बुधैः ॥७२
होमकालः प्रपद्येत पुनश्चैवं विधीयते ।
मन्त्रेणान्वाहिते ब्रह्मावजस्राग्निं क्षिपेदथ ॥७३
उपस्थानादिकं चैव सर्वं पूर्ववदाचरेत् ॥७४
कालद्वये यदा होमं द्विजः कर्तुं न शक्यते ।
सायमाज्याहुतिं चैव जुहुयात्प्रातराहुतिम् ॥७५
सायंकाले समस्तं स्यादाज्याहुतिचतुष्टयम् ।
हुत्वा कुर्यादुपस्थानं समस्येत्यग्निसूर्ययोः ॥७६
होमश्चेत्पुरतः काले प्राप्तः स्यात्काल उत्तरः ।
हुत्वा व्याहृतिभिश्चाऽऽज्यं कुर्याद्द्वोमद्वयं च हि ॥७७
विच्छिन्नवह्निसंधानमपराह्णे विधीयते ।
सायमौपासनं कुर्यादस्तादुपरि भास्वतः ॥७८

नैव गच्छेद्विना भार्यां सीमामुलङ्घ्य योऽग्निमान् ।
 यत्र तिष्ठति वै भार्या तत्र होमो विधीयते ॥६६
 गत्वा भार्यां विना होमं सीमामुलङ्घ्य यो द्विजः ।
 कुरुते तत्र चेन्मोहाद्बधुतं तस्य वृथा भवेत् ॥७०
 यथा जातोऽग्निमान्विप्रस्तन्निवासालये सदा ।
 तस्या एवानुचारेण होमस्तत्र विधीयते ॥७१
 धर्मानुचारिणी भार्या सवर्णा यत्र तिष्ठति ।
 कुर्यात्तत्राग्निहोत्रादि प्रवदन्ति महर्षयः ॥७२
 ततश्चैवाभ्यसेद्वेदं शिष्यान्ध्यापयेदथ ।
 पोष्यवर्गार्थमन्नादि याचयेत यथोचितम् ॥७३
 माता पिता गुरुभार्या पुत्रः शिष्यस्तथैव च ।
 अभ्याश्रितोऽतिथिश्चैव पोष्यवर्ग इति स्मृतः ॥७४
 मध्याह्ने च पुनः स्नायाद्दौतशुक्लाम्बरावृतः ।
 श्रुत्युक्तविधिनाऽऽचम्य प्राङ्मासीनः कुशासने ॥७५
 गायत्र्याऽपश्चतसृणां पादे व्याहृतयः स्मृताः ।
 सप्त मन्त्रशिरोमन्त्राः षड्भिराचमनं स्मृतम् (?) ॥७६
 गायत्र्याश्च पिबेत्पादैरापो हि नवभिः स्पृशेत् ।
 व्याहृतिभिः शिरोमन्त्रैरङ्गानि ब्रह्मयज्ञके ॥७७
 पाणिगण्डूषकावोष्ठौ पाणिपादौ शिरो मुखम् ।
 नासाबिलेऽक्षिणी श्रोत्रे नाभिहृन्मस्तकेऽसकौ ॥७८
 आद्यन्तौ प्रणवौ मन्त्रौ परतः पृष्ठतौ हुभौ ।
 ब्रह्मको मध्यतो मन्त्रो गायत्र्या शिरसः स्मृतः ॥७९

ऽध्यायः] मध्याह्नानादि विधिपूर्वकं ब्रह्मयज्ञविधानं वर्णनम् १६६१

कम्बले वाऽजिने पीठे कुशासनविनासने ।
न कुर्यादुपविष्टो वै ब्रह्मयज्ञं द्विजाचनम् ॥८०
न कुर्यात्तर्पणं श्राद्धं धृत्वा भालेऽनुलेपनम् ।
कदाचित्कुरुते मोहान्नरकं प्रतिपद्यते ॥८१
दक्षिणं चोपविश्योरुं वामगुल्फोपरि न्यसेत् ।
वामोरौ दक्षिणं गुल्फं तच्चोपस्थमुदीरितम् ॥८२
प्राणानायम्य संकल्प्य कुशपाणिधरः करम् ।
कृत्वा तु सव्यमुत्तानं न्यसेदुपरि दक्षिणम् ॥८३
सव्यस्य पाणेरङ्गुष्ठप्रदेशिन्योस्तु मध्यतः ।
दक्षिणस्याङ्गुलीन्यस्य चतस्रोऽङ्गुष्ठवर्जिताः ॥८४
तथा सव्यकराङ्गुष्ठं दक्षिणाङ्गुष्ठवेष्टितम् ।
संबद्धमेवं कुर्वीत न्यसेद्दक्षिणसक्थिनि ॥८५
प्रागग्रे द्वे पवित्रे तु धृत्वाऽन्तःसंपुटौ करौ ।
संन्यसेद्दक्षिणे जानौ ब्रह्मयज्ञं समाचरेत् ॥८६
ॐपूर्वा व्याहृतीस्तिस्त्रः स्वरतः सकृदुचरेत् ।
गायत्रीमुचरेत्सम्यक्पादमर्धमृचं क्रमात् ॥८७
ऋषिदैवतच्छन्दांसि प्रणवं ब्रह्मयज्ञके ।
मन्त्रादौ नोचरेच्छ्राद्धे यागकालेऽपि चैव हि ॥८८
अग्निमील इषे त्वादि वेदांश्चैव स्वशक्तितः ।
अध्यायमनुवाकं वा पठेत्सूक्तमृचं च वा ॥८९
उपवीतं यथा यस्मिन्धत्ते कर्मणि वैदिके ।
ब्रह्मचारी गृहस्थश्च तद्वद्वासोऽपि धारयेत् ॥९०

सव्यांसे च स्थिते सूत्रे तत्सव्यं चाथ दक्षिणे ।
 अपसव्यं भवेत्कण्ठे लम्बे सूत्रे निवीतकम् ॥६१
 न्यग्जानु दक्षिणं कृत्वा देवान्संतर्पयेदृषीन् ।
 तद्वज्जानुद्वयं चाथ जानूध्वं दक्षिणं पितृन् ॥६२
 सव्येन तर्पयेद्देवानृषीश्चैव निवीतिना ।
 पितृंश्चैवापसव्येन विधिरेष उदाहृतः ॥६३
 तर्पयेद्विधिनाऽनेन देवांश्चैवाङ्गुल मृतः ।
 ऋषींश्च वामभागेन पितृन्दक्षिणभागतः ॥६४
 एकैकं चाथ द्वौ द्वौ वै त्रींस्त्रीनेकैकमञ्जलीन् ।
 अर्हन्त्येते क्रमाश्च(चै)व देवर्षिपितरस्त्रयः ॥६५
 प्रत्यञ्जलि समुच्चार्य मन्त्रां दद्याद्वथाञ्जलिम् ।
 देवर्षिपितृनामानि प्रोक्ता मन्त्रा महर्षिभिः ॥६६
 पित्रादयस्त्रयश्चाऽऽदौ तिस्रो मात्रादयस्ततः ।
 सापन्नजननी मातामहादयस्त्रयस्तथा ॥६७
 मातामह्यादयस्तिस्रः स्त्रीसुतभ्रातरस्तथा ।
 पितृव्यो मातुलश्चैव दुहिता भगिनी तथा ॥६८
 दौहित्रो भागिनेयश्च पितुर्मातुश्च वै स्वसा ।
 श्वशुरो गुरवश्चैव मित्रं चैवेति केचन ॥६९
 पुत्रादयः सपत्नीकाः स्त्रियश्चैवाह(थ) केवलाः ।
 तर्पणेऽभिहितास्तीर्थे गयायां च महालये ॥१००
 उक्त्वा पित्रादिसंबन्धं नामगोत्रं स्वधानमः ।
 बह्वृचस्तु क्रमेणैव तर्पयामीति तर्पयेत् ॥१०१

संबन्धं नामगोत्रं च स्वधामुच्चारयेत्ततः ।
 श्राद्धेऽपि विधिरेष स्यादाश्वलायनशास्त्रिणाम् ॥१०२
 सव्यहस्तानुलग्नेन दक्षिणेन तु पाणिना ।
 कुर्याद्बह्वृच एवं तु देवर्षिपितृतर्पणम् ॥१०३
 बह्वृचस्तर्पणं कुर्याज्जले वाऽप्यथ बर्हिषि ।
 तर्पयेद्देवतादींश्च बर्हिष्येव तु याजुषः ॥१०४
 स्मृत्युक्तविधिनाऽऽचम्य ब्रह्मयज्ञं समाचरेत् ।
 संतर्प्य देवतादींश्च बह्वृचस्तत आचमेत् ॥१०५
 मध्याह्ने ब्रह्मयज्ञो वै नानुबन्धवशाद्भवेत् ।
 प्रातरौपासनादूर्ध्वं कुर्यादस्तमयावधि ॥१०६
 नैत्यकं तर्पणं कुर्याद् ब्रह्मयज्ञपुरःसरम् ।
 तच्चैव देवतादीनां यदा वा स्नानपूर्वकम् ॥१०७
 स्नानं वारुणिकं चैव कचित्कर्तुं न शक्यते ।
 तत्राऽऽदौ ब्रह्मयज्ञार्थं मन्त्रस्नानं विधीयते ॥१०८
 पुण्यकालनिमित्तं यत्तर्पणं क्रियते यदि ।
 पितॄणां केवलं तद्धि प्रवदन्ति महर्षयः ॥१०९
 निमित्तं चोपरागादे रात्रावपि तथैव च ।
 तीर्थान्तरेऽपि तद्वत्स्यादेकाहोऽप्यसकृद्भवेत् ॥११०
 नैत्यकं तर्पणं कुर्यादहन्येव तु बह्वृचः ।
 तर्पणं च तथा सौरं नैव रात्रौ कदाचन ॥१११
 श्राद्धाङ्गं तर्पणं यामे प्रथमे मधुवद्भवेत् ।
 पयो नीरं च रुधिरं क्रमाद्यामेषु च त्रिषु ॥११२

न कुर्याद्ब्रह्मयज्ञं च श्राद्धात्पूर्वं मृतेऽहनि ।
 पित्रोः श्राद्धं विधायाथ वैश्वदेवं च तर्पणम् ॥११३
 ब्रह्मयज्ञं च वै कुर्यात्संध्यां मध्यंदिनस्य च ।
 उपस्थानं च सूर्यस्य पूर्वोक्तमिह तद्ववेत् ॥११४
 कृत्वाऽऽदौ तर्पणं संध्यां कुर्याद्बृहवृच एव हि ।
 आवर्तने परे सन्ध्यां कृत्वा कुर्याच्च तर्पणम् ॥११५
 शुद्धयर्थं चाऽऽत्मनोऽन्नस्य वैश्वदेवं समाचरेत् ।
 सिद्धान्नेन च गृह्याग्नावन्यस्मिन्ननलेऽपि च ॥११६
 एकपाकाशिनः पुत्राः संसृष्टा भ्रातरोऽपि ज ।
 वैश्वदेवं न ते कुपुंरेकं कुर्यात्पितैव हि ॥११७
 वैश्वदेवं कचित्कर्तुं न शक्नोति पितैव हि ।
 पितुरेवाऽऽज्ञया कुर्यात्पुत्रो भ्राता परोऽपि हि ॥११८
 एकान्नाशिषु पुत्रेषु भ्रातृष्वेकत्र सत्सु च ।
 तत्रैको वैश्वदेवः स्याद्बृहवृचानामयं विधिः ॥११९
 पुत्रः स्वार्जितमेकाशी स्याच्चेत्पितरि जीवति ।
 वैश्वदेवं पृथक्कुर्याद्यत्र कुत्रापि वा वसन् ॥१२०
 वैश्वदेवं द्विजः कुर्यात्सदा कालद्वयेऽपि च ।
 आरम्भो वैश्यदेवस्य दिवा चैव विधीयते ॥१२१
 अलंकृत्यानलं चान्नमधिश्रित्यानले चरेत् ।
 सिद्धमादाय सूर्याय घृताक्तं जुहुयाद्भुविः ॥१२२
 प्रजापतय इत्युक्त्वा सोमायेत्यादितः क्रमात् ।
 हुत्वा दशाऽऽहुतीः सायंकाले चाग्नय आदितः ॥१२३

ऽध्यायः] सर्वेश्वदेवभूतबल्यतिथिभिक्षादानानां वर्णनम् । १६६५

परिषिञ्चानलं चैव जुहुयाच्चाहुतीरथ ।

एताभ्यो देवताभ्योऽग्नेः पृथग्दद्याद्बलीन्भुवि ॥१२४

प्राक्संस्थानन्तरालं स्यादद्भ्य इत्यादितः क्रमात् ।

एता देवास्तथैव स्युः सूत्रोक्ता देवता इह ॥१२५

प्रागादिष्वाहुती द्वे द्वे इन्द्रायेत्यादितः क्रमात् ।

प्राक्संस्थे वाऽप्युदक्संस्थे चतुर्दिक्षु यथाक्रमम् ॥१२६

अग्रभागेऽन्तरालस्य दक्षिणे मूल उत्तरे ।

दिग्देवताहुतीनां च सममायतनं स्मृतम् ॥१२७

ब्रह्मादयोऽन्तरालस्य मध्ये शिष्टाश्च देवताः ।

प्राक्संस्थाश्चापि वै ताः स्यू रक्षोभ्य इति चोत्तरे ॥१२८

स्वधा पितृभ्य इत्यन्नं दद्यान्मन्त्रेण भूतले ।

दक्षिणे चापसव्यं च पितृभ्योऽथ स्वधा नमः ॥१२९

वैवस्वतकुलोत्पन्नौ महावीरौ सुरोत्तमौ ।

भुनो द्वौ शा(श्या)मशबलौ पितृभागार्थिनौ सदा ॥१३०

ताभ्यां चापि ब्रलिं दद्याद्याम्ये चोदक्पृथक्पृथक् ।

सव्येनानेन मन्त्रेण शा(श्या)माय शबलाय च ॥१३१

हविश्च जुहुयादग्नानुद्देशत्यागपूर्वकम् ।

स्वाहान्ते चैव सर्वत्र होमकर्मणि चात्र तु ॥१३२

स्वाहा स्याद्भूतयज्ञेऽपि पितृयज्ञे स्वधा स्मृता ।

यज्ञे मानुषके चैव हन्तकारो विधीयते ॥१३३

अतो मनुष्ययज्ञार्थं दद्याद्विप्राय वाऽनले ।

सनकादिभ्य इत्युत्तया हन्तकारेण वै हविः ॥१३४

कृत्वा मनुष्ययज्ञान्तमुपस्थायौ च मे स्वरः ।
 हविर्भुजं नमस्कृत्य गोत्रनामपुरःसरम् ॥१३५
 जप्त्वा चैव तु गायत्रीं धारयेद्धोमभस्म च ।
 स्मृत्वा यज्ञपतिं देवं हुतं तस्मै निवेदयेत् ॥१३६
 एवं चापि दिवा कृत्वा सायं चापि तथैव हि ।
 दिवाचारिभ्य इत्यत्र नक्तंचारिभ्य इष्यते ॥१३७
 उक्तं कर्म यथाकाले यदि कर्तुं न शक्यते ।
 अकाले वाऽपि तत्कुर्यादुल्लङ्घ्य वाऽपकृष्य च ॥१३८
 वैश्वदेवे तथा ब्रह्मयज्ञे चैव(ष) विधिः स्मृतः ।
 संध्ययोरुभयोश्चैव वाऽपकर्षणमिष्यते ॥१३९
 देवतादिपितृयज्ञान्तं सायं चापि यथाक्रमम् ।
 भूतेभ्योऽपि बलिं रात्रौ दद्यात्पात्रेण वै भुवि ॥१४०
 द्वारादिदेवताभ्योऽन्नं दद्यात्पितामहादितः ।
 हुतशेषं च भूतेभ्यो ये भूता इति मन्त्रतः ॥१४१
 प्रक्षाल्य पाणिपादं च समाचम्य यथाविधि ।
 शान्ता पृथिवीति मन्त्रेण गृहं संप्रोक्षयेज्जलैः ॥१४२
 कुर्यात्पञ्च महायज्ञान्नित्यशः सूतकं विना ।
 अर्घ्यान्ता सूतके संध्या स्नानं स्यादपि किञ्चन ॥१४३
 वैश्वदेवं पुरा कृत्वा नित्ये चाभ्युदये तथा ।
 स्वाभीष्टदेवतादिभ्यो नैवेद्यं विनिवेदयेत् ॥१४४
 अकृत्वा देवयज्ञं च नैवेद्यं यो निवेदयेत् ।
 तदन्नं नैव गृह्णन्ति देवताश्चापि सर्वथा ॥१४५

ऽध्यायः] परान्नत्यागिनामामान्नदानं, भोजनविधिः, १६६७

उच्छिष्टादिसंस्पर्शवर्णनम् ।

पादप्रक्षालनं कुर्याद्विप्राणां देवरूपिणाम् ।
स्वयं चापि समाचम्य विप्रांस्तादुपवेशयेत् ॥१४६॥
मधुपर्कं विना रात्रौ द्विजपादाभिषेचनम् ।
न कुर्यात्पूजयेद्विप्रान्गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ॥१४७॥
ततो विप्रान्समभ्यर्च्य यथाविभवसारतः ।
दद्याद(देयम)न्नं यथाशक्ति भिक्षाऽतिथिभ्य एव च ॥१४८॥
अन्नमामं च वै भिक्षां दद्यादहरहर्द्विजः ।
स सर्वव(वि)द्भुतः पाकादन्नाद्य(द)पि च यद्भवेत् ॥१४९॥
नित्यं ददाति यः साधुरन्नं वेदविदो मुखे ।
मुक्तः स्याद्दुरितात्पापाद् ब्रह्मसायुज्यमश्नुते ॥१५०॥
परान्नत्यागिनामेव दद्यादामं विशेषतः ।
अन्नाद्दशगुणं पुण्यं लभेद्वाता न संशयः ॥१५१॥
भिक्षां ददाति विप्राय यतये ब्रह्मचारिणे ।
स सर्वल्लभते कामास्ततो याति परां गतिम् ॥१५२॥
दत्तं नैव पुनर्दद्यादपक्वं पक्वमेव वा ।
पुनश्च दीयते मोहान्नरकं पतिपद्यते ॥१५३॥
पोष्यवर्गसमोपेतो भुञ्जीयात्सह बन्धुभिः ।
भोजने परिविष्टान्नं गायत्र्या चाभिमन्त्रयेत् ॥१५४॥
सत्यं त्वर्तेन मन्त्रेण जलेन परिषेचयेत् ।
ततो बलित्रयं कुर्यान्मन्त्रेणापः पिबेदथ ॥१५५॥
यमायाथ च चित्राय भूतेभ्यो नम उच्येत् ।
दत्त्वाऽमृतोपस्तरणमसीत्युक्त्वा पिबेदपः ॥१५६॥

गृहीयादाहुतीः पञ्च सपवित्रेण पाणिना ।
 त्यक्त्वा पवित्रमशनीयाद्घृत्वा तत्पुनराचमेत् ॥१५७
 पुत्रवान्पितृमांश्चैव भुक्त्वा श्राद्धीयभोजनम् ।
 न कुर्याद्भोजने मौनं प्राणाहुतीर्विना ॥१५८
 पङ्क्तिभेदेन यो भुङ्क्ते प्रासमात्रमपि द्विजः ।
 अघं स केवलं भुङ्क्ते हतश्रीर्जायते ध्रुवम् ॥१५९
 उत्तराचमनं पीत्वा मुखं प्रक्षालयेच्छुचिः ।
 भुञ्जतैभ्यस्ततो दद्यात्ताम्बूलं मुखशुद्धये ॥१६०
 भुक्त्वा चैव स्वयं विप्रः कुर्यात्ताम्बूलचर्वणम् ।
 ततो नयेदहःशेषं श्रुत्यादिश्रवणादिभिः ॥१६१
 स्पृशेदुच्छिष्टमुच्छिष्टः श्वानं शूद्रमथापि च ।
 उपोष्य रजनीमेकां पञ्चगव्यं पिबेच्छुचिः ॥१६२
 श्वानं शूद्रं तथोच्छिष्टमनुच्छिष्टो न संस्पृशेत् ।
 मोहाद्विप्रः स्पृशेद्यस्तु स्नानं तस्य विधीयते ॥१६३
 उच्छिष्टस्पर्शने स्नायाद्ब्राह्मणो विधिवर्जितम् ।
 ब्रह्मविद्भजनोच्छिष्टपात्रचालं विनैव तु ॥१६४
 विप्रश्चैव स्वयं कुर्याद्द्विजभुक्पात्रचालनम् ।
 प्रक्षाल्य पाणिपादं च द्विराचान्तः शुचिर्भवेत् ॥१६५
 पात्राणि चालयेच्छ्राद्धे स्वयं शिष्योऽथ वा सुतः ।
 असंस्कृतो न च स्त्री च न चान्यश्चालयेत्कचित् ॥१६६
 परपाकवृत्तिर्न स्यादनिन्द्यामन्त्रणादृते ।
 कदाचित्स्मादापदि तु नैव नित्यं कदाचन ॥१६७

उच्छिष्टस्पर्शने चैव भुञ्जानश्च भवेद्यदि ।
 पात्रस्थं चापि वाऽशनीयादन्नं पात्रस्थितं च यत् ॥१६८
 गायत्र्या संस्कृतं चान्नं न त्यजेदभिमन्त्रितम् ।
 गृहीतं चेत्पुनश्चाद्याद् गायत्रीं च शतं जपेत् ॥१६९
 अन्नं पर्युषितं भोज्यं स्नेहाक्तं चिरसंचितम् ।
 अस्नेहा अपि गोधूमा यवगोरसविक्रियाः ॥१७०
 अपूपसक्तवो धानास्तक्रं दधि घृतं मधु ।
 एतत्पण्येषु भोक्तव्यं भाण्डलेपो न चेद्भवेत् ॥१७१
 अन्नाक्तभाजनस्थानि दूष्यन्ते तानि चैव हि ।
 शुद्धभाण्डस्थितानीह ग्राह्याण्याहुर्मनीषिणः ॥१७२
 ग्राह्यं क्षा (क्षो) रविकारं स्यात्सर्वं चैवेक्षुसंभवम् ।
 तैलक्षीराज्यपकं च जलसंमिश्रितं न हि ॥१७३
 परान्नं नैव भुञ्जीयात्स्वकीयं चान्यपाचितम् ।
 संस्काररहितं चैव नाशनीयाद् ब्राह्मणः क्वचित् ॥१७४
 ब्राह्मणो नैव भुञ्जीयाद्दुहित्रन्नं कदाचन ।
 अज्ञानाद्यदि भुञ्जीत रौरवं नरकं व्रजेत् ॥१७५
 पत्नी स्तुषा स्वयं पुत्रः शिष्योऽथ वा गुरुः सुतः ।
 आचार्यो वा पचेदन्नं भुञ्जीयात्तन्न दुष्यति ॥१७६
 शाकपाकादिकं निन्द्यं योऽन्नमद्यात्स्वकीयकम् ।
 क्वचिच्छिष्टान्नमशनीयाद्वत्सराभ्यन्तरे द्विजः ॥१७७
 यद्येकत्र पचेदाममात्मनश्चापरस्य च ।
 यस्तदन्नं द्विजो भुङ्क्ते प्राजापत्येन शुष्यति ॥१७८

न चैकत्र पचेदामं बहूनामथ वा द्वयोः ।

निषेधोऽयं परेषां तु पुत्रादीनां न हि कचित् ॥१७६

एवं भुक्त्वा द्विजश्चैव श्रुत्वा श्राद्धस्य वै कथाम् ।

श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तमितिहासं पुरातनम् ॥१८०

घटिकैकाऽवशिष्टा स्याद्रवेरस्तमितस्य च ।

प्रक्षाल्य पाणिपादं च द्विराचान्तः शुचिर्भवेत् ॥१८१

प्राङ्हासीनः समाचम्य प्राणायामपुरःसरम् ।

पूर्वोक्तविधिना चैव सायंसंध्यां समाचरेत् ॥१८२

आदित्येऽस्तमिते यावत्तारकादर्शनं न हि ।

सायंहोमं तदा कुर्यान्नो चेत्स्युर्नव नाडिकाः ॥१८३

वैश्वदेवं पुनः सायं कुर्याद्यज्ञत्रयं च हि ।

दैवं भूतं तथा पै(पि)त्र्यं भुक्त्वा स्वाध्यायमभ्यसेत् ॥१८४

ततः स्वपेद्यथाकामं न कदाचिदुदक्षिराः ।

एतावन्नैत्यकं कर्म प्रवदन्ति मनीषिणः ॥१८५

अनेन विधिना यस्तु नैत्यकं कुरुते द्विजः ।

स याति परमं स्थानं पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥१८६

प्रत्यहं कर्मको(णो) योगः स्वाध्यायाभ्यसनं तथा ।

मनस्वस्थतया योगः स एवाऽऽत्मप्रकाशकः ॥१८७

त्यक्त्वेन्द्रियसुखं लोके यस्तिष्ठेद्यत्र कुत्रचित् ।

स एव योगी मुक्तः स्यात्सर्वसङ्गविवर्जितः ॥१८८

यः कचिन्मानवो लोके वारणस्यां त्यजेद्वपुः ।

स चाप्येको भवेन्मुक्तो नान्यथा मुनयो विदुः ॥१८९

इत्याश्वलायनधर्मशास्त्रे ब्रह्ममार्गाचाराध्यायः [रप्रकरणम्]

॥ अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

अथ स्थालीपाकप्रकरणम् ।

स्थालीपाकस्य चाऽऽरम्भः पौर्णमास्यां विधीयते ।

अग्निमान्प्रतिपद्येव प्रातरौपासनं चरेत् ॥१

प्रातरौपासनं हुत्वा ततोऽन्वाधानमाचरेत् ।

स्थालीपाकं करिष्येऽहं होमः श्वः प्रातरेव हि ॥२

सद्यस्कालो भवेद्यद्वा कुर्याद्यत्र द्वयं न हि ।

अन्वाधानं ततः कुर्यात्स्थालीपाकं तथैव हि ॥३

प्राणानायम्य संकलय विधाय स्थण्डिलं शुचिः ।

हस्तमात्रं चतुष्कोणं गोमयेन विलिप्य च ॥४

तण्डुलान्प्रकिरेद्रेखामुदक्संस्थां लिखेदथ ।

प्राक्संस्थे पार्श्वयोर्मध्ये तिस्रश्चैवोदगायताः ॥५

निदध्याच्छकलं तत्र प्रोक्ष्य प्राग्रं निरस्य च ।

संप्रोक्ष्य पुनरद्विश्च तथा चानलमानयेत् ॥६

एहीत्यग्निं समादाय स्थापयेद्भूर्भुवःस्वरोम् ।

अग्निनाऽग्निस्ततो जुष्टः मनूनं तिस्र एव च ॥७

ध्यानं चत्वारि शृङ्गेति कुर्यादग्नेर्यथाविधि ।

विज्योतिषेत्यनेनैव मन्त्रेणाग्निं समिन्धयेत् ॥८

ध्यात्वा रूपं ततो वह्नेर्दर्शयेदेष हीत्यथ ।

धृत्वा तु समिधौ चाग्निमग्नीषोमौ च देवते ॥९

प्रधानदेवते चोत्तया तथा चैवाङ्गदेवताः ।
 क्रमेण चरुणाऽऽज्येन सद्यो यक्ष्य इति क्षिपेत् ॥१०
 पर्यूहनं ततः कुर्याज्जलेन परिषेचयेत् ।
 अनादेशे तु सर्वत्र दक्षिणः पाणि रूच्यते ॥११
 पाणिना सोदकेनाग्नेः समन्तात्परिमाजैनम् ।
 अनुलेपमुदकसंस्थं कुर्यादीशानकोणतः १२
 पर्युक्षणेऽप्युदकसंस्थं पाणिनेशानकोणतः ।
 पुनरावर्तयेत्प्रत्यगीशानान्तं हविर्भुजम् ॥१३
 प्रसारयेदुदकसंस्थान्पूर्वपश्चिमयोः कुशान् ।
 दक्षिणोत्तरतश्चैव प्राक्संस्थान्पूर्वतः क्रमात् ॥१४
 मुष्टिमात्रैः कुशैरग्नैः समन्ताद्भोमकर्मसु ।
 परिस्तृणीयात्प्रागग्रैश्चतुर्दिक्षु यथाक्रमम् ॥१५
 विन्यसेत्कुशमूलानां कुशाग्रानुपरि क्रमात् ।
 दक्षिणोत्तरयोश्चैव चतुष्कोणेषु च व हि ॥१६
 आस्तीर्याग्नेरुदग्दर्भान्प्रागग्रान् रत्निसंमितान् ।
 द्वंद्वमासादयेन्न्युब्जं यज्ञपात्राणि तत्र तु ॥१७
 स्थाली च प्रोक्षणां दर्वीं स्रुवः पूर्णाज्यभाजने ।
 इध्मं चैव तथा बर्हिं चरुहोमे विधीयते ॥१८
 चौलोपनयनोद्वाहे पुनराधन एव च ।
 प्रोक्षणीं स्रुवपूणाज्यमिध्माबर्हिस्त्रुवाज्यके ॥१९
 अष्टाङ्गुलमितस्थालीं प्रोक्षणीं च षडङ्गुलाम् ।
 चमसं चाऽऽज्यपात्रं च षडङ्गुलमिति स्मृतम् ॥२०

अध्यायः]स्थाल्यादीनांप्रमाणं, पूर्णपात्रस्थापनादिकर्मनिरूपणम् १७०३

सुक्लस्रुवौ हस्तमात्रौ तु स्यातां तौ यज्ञकर्मणि ।
द्विप्रादेशो भवे दिग्भ्यो बर्हिः प्रादेशसंमितः ॥२१
आदायाऽऽदौ कुशांस्त्रींस्त्रीन्मूलमूलानि वेष्टयेत् ।
सव्यावृत्तान्कुरान्कुर्यादधस्तात्तान्नयेदुदक् ॥२२
वामस्थानितरांस्तद्वत्कुर्याद्रज्जुं त्रिसंधिताम् ।
उपविष्टां नयेत्तद्वत्तृतीयावर्तनं च हि ॥२३
रज्ज्वेधं सकृदावेष्ट्य रज्जुमूलं तथैव च ।
वेष्टितायाश्च पूर्वाया रज्ज्वग्रं च नयेदधः ॥२४
रज्जुग्रन्थिमधः कृत्वा प्रागग्रान्सधा[द]येदधः ।
स्याच्चत्ताम्रमयी स्थाली होमे कांस्यमयी पि वा ॥
तथा स्युः प्रोक्षणादीनि यथालाभानि वाऽपि वा ॥२५
दण्डपा[मा]त्रयुतौ शस्तौ सुक्लस्रुवौ यागदारुजौ ।
तदभावेऽथ वाऽश्वत्थपर्णकौ वाऽप्युदुम्बरौ ॥२६
प्रोक्षणं न्यक्पवित्राभ्यां प्रोक्षयेत्सलिलं ततः ।
कृत्वोत्तानं पवित्रे ते निधायापः प्रपूजयेत् ॥२७
सोदकाभ्यां पवित्राभ्यां त्रिः समुत्पूय चैव हि ।
कुर्यादेकैव मुत्तानं द्वंद्वं च प्रोक्षयेत्पुनः ॥२८
विस्त्रयेध्मं तथा बर्हिर्निदध्याच्चमसे च ते ।
पवित्रे पूरयेद्वारि गन्धपुष्पाणि च क्षिपेत् ॥२९
निरस्य नैऋतान्दर्भान्निरस्त इति मन्त्रतः ।
कर्ताऽऽचरेदिमं मन्त्रमुत्तवा विष्टः कुशासने ॥३०

ब्रह्माणं वरयेदस्मिन्कर्मणि त्वं भवेरिति ।
 ब्रूयाद्ब्रह्माऽहमस्मीति ततः कर्ता तमर्चयेत् ॥३१
 धृत्वा पूर्णं करे सव्ये त्रिधायोपरि दक्षिणम् ।
 ब्रह्मन्नित्युच्चरन्मन्त्रं नीत्वा तन्नासिकाग्रतः ॥३२
 निदध्यादुदगग्रे तन्मन्त्रेणो प्रणयेति च ।
 कुशैराच्छादितं कुर्यात्पूर्णपात्रं तदुच्यते ॥३३
 शूर्पं पश्चान्निधायग्नेः पवित्रे स्थापयेच्च ते ।
 निर्वपेच्चतुरोमुग्रीस्तानेव प्रोक्षयेदथ ॥३४
 तण्डुलानवहंस्त्रीस्त्रीन्कृत्वा तांस्त्रिः फलीकृतान् ।
 त्रिः प्रक्षाल्य पचेदग्नेरुदक्चैवाऽऽज्यभाजने ॥३५
 सपवित्रे निषिच्याऽऽज्यं ततोऽङ्गारानपोह्य च ।
 तत्राऽऽज्यभाजनं स्थाप्य संस्कुर्यादुल्मुके न च ॥३६
 निक्षिपेत्कुशयोरग्नेः पर्यग्निकरणं ततः ।
 त्रिः कुर्याज्ज्वलता तेन तत्प्राक्परिहरेदथ ॥३७
 कर्षन्निवोदगुद्वास्य भाजनं धृतपूरितम् ।
 कुशाग्रे निक्षिपेदग्नौ स्कन्दायेत्युच्चरन्नथ ॥३८
 धृत्वा तूत्तानपाणिभ्यां पवित्रे चोदगग्रके ।
 सवितुष्ट्रं ति मन्त्रेण सकृत्तूष्णीं द्विरिष्यते ॥३९
 उत्पूयाऽऽज्यं पवित्रे ते प्रोक्ष्याग्नौ प्रहरेदथ ।
 प्रत्यगासादयेदग्नेर्बर्हिस्तच्चाऽऽज्यभाजनम् ॥४०
 प्रताप्य सकुशौ दर्वीस्रुवौ दर्वीं निधाय च ।
 सव्येन सुवमादाय कुशानितरपाणिना ॥४१

ऽध्यायः] आज्योत्पन्नं, सुवसंस्कारादिकर्माभिधानवर्णनम् १७०५

सुवस्य बिलमारभ्य यावदग्रं भवेदथ ।
अग्रतो बिलपृष्ठं तु तदारभ्य भवेद्विलम् ॥४२
निमृजेत्त्रिखिरेकं तु कुशाग्रैः सव्यवच्च हि ।
कुशमूलैश्च वै दण्डं कुशैः प्रोक्ष्य प्रतापयेत् ॥४३
आसादयेत्स्रुवं चाऽऽदौ बर्हिष्युत्तरतो घृतात् ।
संस्क्रुर्यात्पूर्ववद्दवीं निदध्यादुद्धरे सुवात् ॥४४
संमार्जितान्कुशान्प्रोक्ष्य प्रहरेदनले च तान् ।
सम्यग्गाज्यं निरीक्ष्याथ चरुं पक्वमेवेक्षयेत् ॥४५
अभिघार्य सुवेणाऽऽज्यं चरुमुद्रासयेदुदक् ।
हविर्भुगात्मनोश्चव मध्यतश्चरुमानयेत् ॥४६
निदध्यात्तां चरोः स्थालीं बर्हिष्याज्यं च दक्षिणे ।
अभिघार्य चरुं चान्यत्पात्रं स्यादुत्तरे चरोः ॥४७
देवतायै हविः स्थाप्य तत्र तद्विभजेत्क्रमात् ।
अमुष्यै चेदमित्युक्त्वा यथालिङ्गं यथाक्रतु ॥४८
विश्वानीत्यष्टभिः पादैः पूर्व(र्वा)तो दिक्षु चाष्टसु ।
अर्चयेद्गन्धपुष्पाद्यैरग्निं स्तुयाद्वृ(ह)चाऽऽन्त्यजा ॥४९
अलंकृत्याभिघार्येधममादायायं त इत्यथ ।
हुत्वेधमं जुहुयादाज्यं तूष्णीं वायव्यकोणतः ॥५०
ततश्चाऽऽग्नेयपर्यन्तं प्रजापतिमिदं स्मरेत् ।
स्वाहेत्युक्त्वाऽथ निऋतिमारभ्येशानकोणतः ॥५१
गृह्यवद्भिरिमौ मन्त्रावाधाराविति भाषितौ ।
होमे चैव तु सर्वत्र विधिरेष उदाहृतः ॥५२

अग्निश्चैव तथा सोमश्चक्षुषी जातवेदसः ।
 भवेदुत्तरमाग्नेयं सौम्यं चैवाक्षि दक्षिणम् ॥५३
 सक्तुलाजान्नहोमे तु जुहुयादेव चक्षुषी ।
 अनुप्रवचनीये च वर्जयेदाज्यहोमके ॥५४
 अभिघार्य स्रुवेणेदमाग्नेयं मध्यतो हविः ।
 दर्वां च हविरादाय विधिना स्थापयेदिह ॥५५
 तर्जनीमध्यमाङ्गुष्ठपर्वमात्रं च वै स्रुचि ।
 तत्पुरस्तात्तथाऽऽदाय निदध्यात्तत्तथैव हि ॥५६
 पात्रस्थं चापि दर्वांस्थं पुनरप्यभिघारयेत् ।
 पश्चावत्ती तु पश्चार्धादादाय च हविस्तथा ॥५७
 जुहुयादग्नये स्वाहा दर्व्या मध्ये तु नेत्रयोः ।
 आदाय चाग्नीषोमाभ्यामुत्तरस्थं च पूर्ववत् ॥५८
 मन्त्रमुच्चार्य सर्वत्र स्वाहान्ते जुहुयाद्धविः ।
 समुच्चार्य चतुर्थ्यन्तं नामेदं न ममेति च ॥५९
 द्वयोश्चापि हविःशेषं द्वयोश्चापि अवद्य च ।
 दर्व्यां सकृदवद्याच्च द्विस्ततो वाऽभिघारयेत् ॥६०
 यदस्येत्यनया हुत्वा प्रागुदक्तु हविर्भुजः ।
 रुद्राय जुहुयाद्रज्जुं विस्रंस्याच्चेध्मबन्धिनीम् ॥६१
 स्रुक्स्रुवाज्याहुतेः शेषं विश्वेभ्यो जुहुयादथ ।
 सर्वत्र जुहुयाद्धोमे प्रायश्चित्ताहुतीरथ ॥६२
 अयाश्चाग्न इदं विष्णुश्चतस्रो व्याहृतीश्च हि ।
 ब्रह्माऽपि जुहुयादेताः प्रायश्चित्ताहुतीरिमाः ॥६३

अनाज्ञातमिति द्वाभ्यां ज्ञाताज्ञतानिवृत्तये ।
 सर्वत्रापि हि चैवं स्याद्विधिरेष उदाहृतः ॥६४
 यत्पाकत्रेति मन्त्रेण न्यूनाधिकनिवृत्तये ।
 मन्त्रतन्त्राधिकन्यूनविपर्याश्रस)विकर्मणः ॥६५
 स्वरवर्णादिलोपोत्थपापनिर्हरणाय च ।
 यद्व इत्यनेनाग्नौकामाहुतिं जुहुयादथ ॥६६
 सम्यक्पूर्णफलप्राप्त्यै होमस्येह कृतस्य च ।
 कर्त्तव्यं जुहुयादाज्यं व्याहृतीभिश्चतसृभिः ॥६७
 स्थाल्यादीनि च पात्राणि नीत्वा तूष्णीं निधाय च ।
 चमसं पुरतः कृत्वा निधायाथ च बर्हिषि ॥६८
 पूर्णमसीत्यनेनैव तत्पूर्णमभिमन्त्रयेत् ।
 दिशः प्रागायतो दर्भैः प्राच्यां मन्त्रेण मार्जयेत् ॥६९
 आपो अस्मानिदमापः सुमित्र्या न इति त्रिभिः ।
 शिरसि स्वस्य पत्न्याश्च मार्जयेद्द्विष्म इत्यधः ॥७०
 स्वस्य वामेऽञ्जलौ पत्न्या आसीनाया निषिञ्चयेत् ।
 माऽहं प्रजामनेनैव चमसस्थं जलं च हि ॥७१
 जलेन तेन वै होता प्रोक्षयेच्छिरसी तयोः ।
 तत्रस्थानक्षतांश्चैव क्षिपेत्प्रणवमुच्चरेत् ॥७२
 परिस्तरणदर्भाश्च विसृजेदुत्तरे हि तान् ।
 ओं च म इत्यनेनाग्निं नत्वा पूर्ववदुच्चरेत् ॥७३
 पर्यु(यु)ह्य परिषिञ्च्याथ गन्धपुष्पक्षतांश्च हि ।
 धूपं दीपं च नैवेद्यं दद्यात्ताम्बूलदक्षिणाः ॥७४

तिष्ठन्नग्नेरुपस्थानं कुर्यादों च म इत्यथ ।
 अभिवाद्य जपेद्देवीं कृतं कर्म निवेदयेत् ॥७५
 शुभाशुभक्रियार्थं च दत्तं विप्राय यद्धनम् ।
 तत्सर्वं जगदीशस्य प्रीतये निश्चितं भवेत् ॥७६
 हुतशेषं हविश्चाऽऽज्यं होत्रे दद्याच्च दक्षिणाम् ।
 सुवर्णं च यथाशक्ति होमसाद्गुण्यहेतवे ॥७७
 होमान्ते ब्रह्मणे दद्याद्यज्ञपात्राणि चैव हि ।
 होमे चैव तु सर्वत्र प्रवदन्ति मनीषिणः ॥७८
 दर्शके पूर्ववत्सर्वं विशेषस्त्वथ कथ्यते ।
 अग्नीषोमपदस्थान इन्द्राग्नी(ग्नि)पदमुच्चरेत् ॥७९
 पालाशखादिराश्वत्थशम्युदुम्बरजास्तथा ।
 समिधः खादिराः शस्ता होमकर्मसु चैव हि ॥८०
 इत्याश्वलायनधर्मशास्त्रे स्थालीपाकप्रकरणवर्णनम् ।

॥ तृतीयोऽध्यायः ॥

अथ गर्भाधानप्रकरणम् ।

गर्भाधानं द्विजः कुर्यादृतौ प्रथम एव हि ।
 चतुर्थदिवसादूर्ध्वं पुत्रार्थी दिवसे समे ॥१
 चरं दारुणभं पौष्णं दस्त्राग्नी च द्विदैवतम् ।
 श्राद्धाहं चैव रिक्तां च हित्वाऽन्यस्मिन्विधीयते ॥२

नान्दीश्राद्धं पतिः कुर्यात्स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ।
 उपलेषादिकं कृत्वा प्रातरौपासनादितः ॥३
 प्रजापतेश्वरोरेकां हुत्वा चाऽऽज्याहुतीरथ ।
 विष्णुर्योनिं नेजमेष षडेका च प्रजापतेः ॥४
 आसीनायाः शिरः स्पृष्ट्वा प्राङ्मुख्याः पाणिनापतिः ।
 तिष्ठञ्जपेदिमे सूक्ते त्वपनश्च वधेन च ॥५
 अग्निस्तुविश्रवस्सुममित्यृचौ द्वे तथैव च ।
 सूर्यो नो दिव इत्येतैः स्तुत्वा सूर्यं च पञ्चभिः ॥६
 अश्वगन्धारसं पत्न्या दक्षिणे नासिकापुटे ।
 उदीर्ध्वेति पठन्मंत्रं सिञ्चेत्तद्वस्त्रशोधितम् ॥७
 ततः स्विष्टकृदादि स्याद्वाससी च नवे तयोः ।
 फलानि च पतिस्तस्यै प्रदद्यात्फलमन्त्रतः ॥८
 मातुलिङ्गं नारिकेलं रम्भाखर्जूरपूरकम् ।
 शस्तानि स्युरथान्यानि नारिङ्गादीनि वाऽपि च ॥९
 वृषभं गां सुवर्णं च होत्रे दद्याच्च दक्षिणाम् ।
 पुत्रवान्धनवांस्तेन भवेत्कर्ता न संशयः ॥१०
 भोजयित्वा द्विजान्सम्यक्तोषयेद्दक्षिणादिभिः ।
 संतुष्टा देवताः सर्वाः प्रयच्छन्तीप्सितं फलम् ॥११
 स्थालीपाकं चाऽऽग्रयणं गर्भसंस्कारकर्मसु ।
 प्रातरौपासने कुर्यादग्नौकरणमेव च ॥१२
 प्रसन्नात्मा भवेत्कर्ता भुञ्जीत सह बन्धुभिः ।
 तस्मिन्नेव दिने रात्रौ गर्भारोपणमिष्यते ॥१३

पतिवत्या(त्या)श्च दुर्भेद्यं प्रथमं स्याद्रजो यदि ।
 पत्युस्तस्या भवेन्मृत्युः स्त्री(स्त्रि)पूर्वाह्नियमेषु च ॥१४
 मघाशक्रशिवादित्यवह्निभेषु च वा भवेत् ।
 तत्रापि स्यान्महाशोको दरिद्रं चानपत्यता ॥१५
 तद्दोषपरिहारार्थं कुर्याच्छ्रान्तिं यथाविधि ।
 तोषयेज्जपहोमाभ्यां तत्तदृक्षादिदेवताः ॥१६
 आचार्यादीन्समभ्यर्च्य भोजयेच्छ्रुक्तितो द्विजान् ।
 तदुद्दिश्य कृतेनाऽऽशु सर्वारिष्टं प्रणश्यति ॥१७
 शान्तिकर्मविधानेन कृत्वाऽन्यस्मिन्दिने शुभे ।
 गर्भाधानं ततः कुर्यादित्याचार्योऽब्रवीद्वचः ॥१८
 अकृत्वा शान्तिकं कर्म न कुर्याद्गर्भसाधनम् ।
 सर्वेषां शाखिनामेव विधिरेष उदाहृतः ॥१९
 इत्याश्वलायनधर्मशास्त्रे गर्भाधानप्रकरणम् ।

॥ चतुर्थोऽध्यायः ॥

अथ पुंसवनानवलोभनसीमन्तोन्नयनप्रकरणम् ।

कुर्यात्पुंसवनं मासि तृतीयेऽनवलोभनम् ।
 सीमन्तोन्नयनं चैव चतुर्थे मासि तद्भवेत् ॥१
 नो चेत्षष्ठेऽष्टमे वाऽपि कर्तव्यं तद्द्वयं च हि ।
 तावदेव भवेत्केचिद्यावत्स्याद्गर्भधारणम् ॥२

ऽध्यायः] पुंसवनानवलोभनसीमन्तोन्नयन प्रकरणवर्णनम् १७११

पुण्यादित्याश्विनीहस्तविधिमूलोत्तरामृगाः ।
हरिपूषानुराधाश्च शस्तं पुंसवनादिकम् ॥३
कृत्वाऽऽभ्युदयिकं श्राद्धं चतुर्थ्यन्तं च पूर्वकम् ।
दधिमाषौ यवं तस्या निधाय प्रसृतौ च तान् ॥४
त्रिः पिबेत्किं पिबसीति पतिः पुंसवनं हि सा ।
प्राक्ष्यापः पुनरेव स्यात्त्रिवारं पुनराचमेत् ॥५
सिञ्चेद्दूर्वारसं तस्या दक्षिणे नासिकापुटे ।
आ ते गर्भ इति द्वाभ्यां सूक्ताभ्यां तावदुच्यते ॥६
प्रजापतये स्वाहेति जुहुयादाहुतिं चरोः ।
गुर्विण्या हृदयं स्पृष्ट्वा यत्ते मन्त्रमुदीरयेत् ॥७
धाता ददातु मन्त्रौ द्वौ तथा राकामहं च तौ ।
नेजमेषत्रयो मन्त्रा एको मन्त्रः प्रजापतेः ॥८
अष्टावाज्याहुतीहुत्वा त्रिशुकुशललीकुशैः ।
औदुम्बरेण युग्मेन ग्लप्थे(द्रप्से) न सफलेन च (?) ॥९
पूर्णसूत्रावृतेनेह सहैवैकत्र मेव च ।
त्रिरुन्नयेति गर्भिण्याः सीमन्तेन समूलतः (?) ॥१०
कृतकेशविभागं स्याद्योषिद्भालाप्रभागतः ।
सीमन्तं सधवाचिह्नं सदा सौभाग्यदायकम् ॥११
तिष्ठन्पश्चात्प्राङ्मुखोऽग्नेरुच्चरन्भुर्भुवः स्वरोम् ।
चतुर्थ्योमूढतं कृत्वा विद्धायां तु निरुध्यते (!) ॥१२
सामस्वरेण मन्त्रं च सोमं राजानमुच्चरेत् ।
समीपस्थनदीनाम समुच्चार्य नमेदथ ॥१३

पतिपुत्रवती नारी गर्भिण्या(णी)मुपदेशयेत् ।
 मा कुरु क्लेशदं कर्म गर्भसंरक्षणं कुरु ॥१४
 ततः स्विष्टकृदादि स्याद्धोमशेषं समापयेत् ।
 पूर्ववत्फलदानानि कृत्वाऽऽचार्याय दक्षिणाम् ॥१५
 वृषभं धेनुसंयुक्तं दद्याद्विभवसारतः ।
 भोजयेच्छक्तितो विप्रान्कर्मसाद्गुण्यहेतवे ॥१६
 प्राशनं यत्पुंसवनं होमश्चानवलोभनम् ।
 प्रतिगर्भमिदं कुर्यादाचार्येणेह भाषितम् ॥१७
 आज्यहोमश्च शललीकुशल्यप्सु निमज्जनम् ।
 सीमन्तोन्नयनं तच्च प्रतिगर्भं न हि स्मृतम् ॥१८
 प्रधानं पुंसवनं न स्यादङ्गं चानवलोभनम् ।
 सीमन्तं च तथैव स्यात्केचिदुन्नयनं तथा ॥१९
 इत्याश्वलायनधर्मशास्त्रे पुंसवनानवलोभनसीमन्तो
 न्नयन [प्रकरण]म्

॥ पञ्चमोऽध्यायः ॥

अथ जातकर्मप्रकरणम् ।

जाते सुते पिता स्नायान्नान्दीश्राद्धं विधानतः ।
 जातकर्म ततः कुर्यादैहिकामुष्मिकप्रदम् ॥१
 सौवर्णे राजते वाऽपि पात्रे कांस्यमयेऽपि वा ।
 मधुसर्पिर्निषिच्यार्थं हिरण्येनावधर्षयेत् ॥२

प्राशयेत्तं हिरण्येन कुमारं मधुसर्पिषी ।
 प्रतिमन्त्रं पठेत्कर्णे हिरण्यं स्थाप्य दक्षिणे ॥३
 तथा वामे जपेन्मैधां स्पृशेदंसावतः परम् ।
 अश्मा भव जपेदिन्द्रः श्रेष्ठान्यस्मै पूयान्ति च ॥४
 एवं कुर्यात्सुतस्यैव तूष्णीमेव च योषितः ।
 केचिदिच्छन्त्यनादिष्टहोममन्त्रादिना परे ॥५
 इत्याश्वलायनधर्मशास्त्रे जातकर्मप्रकरणम् ।

—०—

॥ षष्ठोऽध्यायः ॥

अथ नामकरणप्रकरणम् ।

अहन्येकादशे कुर्यान्नामकर्म विधानतः ।
 कृत्वाऽऽभ्युदयिकं श्राद्धं द्वादशे षोडशेऽपि वा ॥१
 मार्गशीर्षं समारभ्य मासानां नाम निर्दिशेत् ।
 नक्षत्रपादतो जातजन्मनाम तदुच्यते ॥२
 यद्वा तातपितानां(तुर्नां)म भवेत्संव्यावहारिकम् ।
 क्रमेणानेन संलिख्य नामानि च समर्चयेत् ॥३
 समाक्षरयुतं नाम भवेत्पुंसः सुखपदम् ।
 विषमं यदि तत्र श्रीः (श्री) समेतं च विनिर्दिशेत् ॥४
 आचार्येणात्र मन्त्रोऽयं नामानि तु उदाहृतः ।
 नमस्करोत्यसौ देवं ब्राह्मणेभ्यः पिता वदेत् ॥५

त्रिस्त्रिः स्यात्पूतिनामैवं ततः स्वस्तीति निर्दिशेत् ।

भवन्तोऽस्य ब्रुवन्येवं पूतिब्रुयुस्तथा द्विजाः ॥६

तत्तन्नाम शिशोस्त्रिस्त्रिर्ब्रूयात्तत्र तथाऽऽशिषः ।

ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या भुञ्जीयात्सह बन्धुभिः ॥७

इत्याश्वलायनस्मृतौ नामकरण[पूकरण]म् ॥

॥ सप्तमोऽध्यायः ॥

अथ निष्क्रमणपूकरणम् ।

मासे चैवं चतुर्थे तु कुर्यान्निष्क्रमणं शिशोः ।

कृत्वाऽऽध्युदयिकं श्राद्धमादायाङ्के शिशुं पिता ॥१

स्वस्ति नो मिमीतां सूक्तं जपन्देवादिकं नयेत् ।

आशुः शिशान इत्येतत्पठेत्तं श्वशुरालयम् ॥२

नीत्वाऽन्यस्य गृहं वाऽपि प्राङ्गणे वाऽर्कमीक्षयेत् ।

तच्चक्षुरिति मन्त्रेण दृष्ट्वाऽर्कं पूविशेद्गृहम् ॥३

इत्याश्वलायनस्मृतौ निष्क्रमण[पूकरण]म् ॥

ऽध्यायः] अन्नप्राशनं, चौल(चूड़ाकरण)कर्मप्रकरणश्चवर्णनम् । १७१५

॥ अष्टमोऽध्यायः ॥

अथान्नप्राशनप्रकरणम् ।

षष्ठेऽन्नप्राशनं कुर्यान्मासे पुंस्यष्टमेऽथ वा ।
दशमे द्वादशे मासि केचिदेवं वदन्ति हि ॥१
कृत्वाऽऽभ्युदयिकं श्राद्धं शुभे चैव दिने पिता ।
सौवर्णे राजते पात्रे कांस्ये वाऽथ नवे शुभे ॥२
क्षीराज्यमधुदध्यन्नं विधाय प्राशयेच्छिशून् ।
मन्त्रेणान्नपतेऽन्नस्य हिरण्येन स्तुवेण च ॥
पाणिना सपवित्रेण जलं चापि हि पाययेत् ।
दत्त्वा विप्राय तत्पात्रं तूष्णीमेव च योषितः ॥४
ततो विभवसारेण ब्राह्मणांश्चापि भोजयेत् ।
स्वयं चैव तु भुञ्जीयात्समाहितमना भवेत् ॥५
इत्याश्वलायनस्मृतावन्नप्राशन[प्रकरण]म् ।

॥ अथ नवमोऽध्यायः ॥

अथ चौल(चूड़ाकरण)कर्मप्रकरणम्

तृतीये वत्सरे चौलं बालकस्य विधीयते ।
शुभे चैव दिने मासि विहितं चोत्तरायणे ॥१
कृत्वाऽऽभ्युदयिकं श्राद्धं पूर्वद्युरपरेऽहनि ।
प्रातःसंध्यादिकं कृत्वा नान्दीश्राद्धं परेऽहनि ॥२

प्राणानायम्य संकल्प्य कुर्वीत स्थण्डिलादिकम् ।
 पात्रासादनपर्यन्तं कृत्वा धान्यानि पूरयेत् ॥३
 उदगग्नेः शरावेषु प्राक्संस्थेषु नवेषु च ।
 तेषु वै क्रमतो ब्रीहियवमाषतिलांश्च हि ॥४
 पुरतःस्थे शरावे च विन्यसेद् वृषगोमयम् ।
 तदुत्तरे नवेऽन्यस्मिञ्छमीपर्णानि पूरयेत् ॥५
 आधारान्तं ततः कुर्यात्कृत्वोत्तानानि पूरयेत् ।
 ततश्च जुहुयादाज्यमग्निश्चेति चतसृभिः ॥६
 अग्न आयूंषि पवस इत्येका च प्रजापतेः ।
 एता एवोपनयने गोदाने च विवाहिके ॥७
 मातुरङ्कोपविष्टस्य कुमारस्य तु चैव हि ।
 पश्चात्स्थित्वा पिता शीतं जलमादाय पाणिना ॥८
 दक्षिणेनाथ सव्येन पाणिनोष्णं जलं तथा ।
 दक्षिणोत्तरयोस्तत्र निनयेत्केशपक्षयोः ॥९
 उष्णेन वायमन्त्रेण जलधारे तयोश्च ते ।
 अनामिकाया चाऽऽदाय नवनीतं तथा दधि ॥१०
 प्रदक्षिणप्रकारेण वामकर्णप्रदेशतः ।
 सकेशान्धारयेद् ब्रह्मा त्रींस्त्रीन्प्रागग्रकान्कुशान् ॥११
 आचार्यश्छेदयेदेतानोषधे मन्त्रमुच्चरेत् ।
 क्लेदयेद्द्वामकर्णान्तं त्रिंश्चैवादितिरुच्चरेत् ॥१२
 क्षुरेणेति च तीक्ष्णेन ताम्रयुक्तेन चैव हि ।
 छेदितान्सुत आदाय मातुर्हस्ते निवेदयेत् ॥१३

विन्यसेत्ताञ्छमीपर्णेः सहाऽऽनडुहगोमये ।
 येनावपत्प्रथमं स्याद्येन धाता द्वितीयकः ॥१४
 तृतीये येन भूयश्च सर्वे रेव चतुर्थकम् ।
 एवं च दक्षिणे कृत्वा त्रिवारं तूत्तरे तथा ॥१५
 यत्क्षुरेणेति मन्त्रेण क्षुरधारां जलेन च ।
 निमृज्येन्मर्म तत्कृत्वा नापिताय प्रदापयेत् ॥१६
 यावन्तः प्रवरास्तस्य शिखामध्ये च पार्श्वयोः ।
 पश्चात्पूर्वे तथा पञ्चप्रवराणां शिखाः स्मृताः ॥१७
 अभ्यञ्जयेत्कुमारं तमानयेदग्निसंधौ ।
 ततः स्विष्टकृतं हुत्वा होमशेषं समापयेत् ॥१८
 यदुक्तं च यथाकाले कुर्यात्संस्कारकर्म च ।
 असामर्थ्यात्कृतं नो चेद्विधिस्तस्य कश्च भवेत् ॥१९
 प्रायश्चित्तं विधायाऽऽदावेकैकस्य च कर्मणः ।
 कृत्वाऽऽदौ कृच्छ्रमेकैकं लुप्तकर्माणि कारयेत् ॥२०
 मन्त्रमेकं जपेत्तत्र तत्तत्कर्मणि एव हि ।
 विधिवच्चौलकर्मैवं कृत्वा स्यादुपनायनम् ॥२१
 चौलकर्मादितश्चैवं यावद्वैवाहिकं भवेत् ।
 तावत्स्यालौकिको ह्यग्निरिति धेदविदो विदुः ॥२२
 इत्याश्वलायनस्मृतौ चौल(चूडाकरण)कर्मप्रकरणम् ।

॥ दशमोऽध्यायः ॥

अथीपनयनप्रकरणम्

ब्राह्मणस्याष्टमे वर्षे विहितं चोपनायनम् ।

सप्तमे चाथ वा कुर्यात्सर्वाचार्यमतं भवेत् ॥१

कृत्वाऽऽभ्युदयिकं श्राद्धमावाह्यं कुलदेवताः ।

मण्डपाद्यर्चनं कृत्वा भोजयेच्च द्विजान्स्वयम् ॥२

अथापरेद्युरभ्यञ्ज्य कुमारं भोजयेत्ततः ।

वपेद्भुक्तवतः केशान्मात्रासहैकभाजने ॥३

चैलाङ्गस्थापिते ये च शिखे द्वे तेऽपि वापयेत् ।

सकेशेऽपि कुमारस्य हित्वैकां मध्यमस्थिताम् ॥४

आसीनस्यान्तिके स्नातं कुमारमुपवेशयेत् ।

पितुश्च प्राङ्मुखस्येह प्रत्यङ्मुखमलङ्कृतम् ॥५

धृत्वाऽञ्जलिं कुमारस्य सुवर्णफलसंयुतम् ।

मुहूर्तकालपर्यन्तमसमीक्ष्य परस्परम् ॥६

व्यायन्देवान्सुमुहूर्ते मुहूर्ते पितुरञ्जलौ ।

दत्त्वा फलमसौ तस्य निदध्यात्पादयोः शिरः ॥७

शिरः स्पृशेत्पिता तस्य स्वाङ्गे तमुपवेशयेत् ।

यो यज्ञेन पठेत्सूक्तमाचार्यो ब्राह्मणैः सहः ॥८

आज्यसंस्कारपर्यन्तं प्राणायामादिपूर्वकम् ।

कृत्वा नवं ततो दद्यात्कौपीनं कटिसूत्रकम् ॥९

धारयित्वा ततो दद्याद्वाससी युवमित्यृचा ।

एकं स्यात्परिधानार्थमेकं प्रावरणाय हि ॥१०

इच्छन्ति केचिदैणेयमृक्सामाभ्यां तथाऽजिनम् ।
 उपवीतं ततो दद्याद्यज्ञोपवीतमन्त्रतः ॥११
 आचम्याथ वटुर्गच्छेत्पुरतश्चोत्तरे गुरोः ।
 दृष्ट्वा पात्रं तथाऽऽगत्य दक्षिणे तूपवेशयेत् ॥१२
 कृत्वाऽऽज्याहुतिपर्यन्तं बर्हिरास्तरणादिकम् ।
 कुमारः पूर्ववद्गच्छे दुदगग्रे गु(ग्नेर्गु)रोश्च हि ॥१३
 आचार्यः प्राङ्मुखस्तिष्ठेद्बटुः प्रत्यङ्मुखस्तथा ।
 आचार्यः पूरयेत्तत्र कुमारस्याञ्जलौ जलम् ॥१४
 सजले चाञ्जलौ तस्य गन्धपुष्पाणि चाऽऽवपेत् ।
 सुवर्णं च यथाशक्ति फलैः क्रमुकजैः सह ॥१५
 आचार्यस्याञ्जलौ ब्रह्मा पूरयेत्सलिलं च तत् ।
 आचार्यो मन्त्रमुच्चार्य तत्सवितुर्वृणीमहे ॥१६
 कुमारस्याञ्जलौ चैव निनयेत्स्वस्य चाञ्जलिम् ।
 ध्यायन्कुमार आदित्यमर्घ्यपात्रे निवेदयेत् ॥१७
 देवस्य त्वेति गृह्णीयात्साङ्गुष्ठं करमस्य च ।
 असौ शर्मेति दीर्घायुर्भवत्विति वदेत्पिता ॥१८
 अथ वाऽसौ पदे नाम संबुद्ध्या वाऽस्य नामकम् ।
 उच्चार्य शर्म दीर्घायुर्भवेत्येके वदन्ति हि ॥१९
 एवं त्रिः पूर्ववच्चैव मन्त्रोऽन्यः स्यात्करग्रहे ।
 सविता तेऽयमेकः स्यादग्निराचार्य एव च ॥२०
 ईक्षयेद्बटुरादित्यं देवं सवितुर्मन्त्रतः ।
 आवर्तयेत्कुमारं तं पूर्वार्धर्चे न चैव हि ॥२१

पाणिभ्यामुत्तरेणांसौ पाणी वाऽस्य हृदि स्पृशेत् ।
 एवं कृत्वा पुनश्चामुं दक्षिणे बटुमानयेत् ॥२२
 तूष्णीं समिधमादाय निदध्यादनले च ताम् ।
 मन्त्रेणाम्रय इत्यत्र वदन्त्येके महर्षयः ॥२३
 ओष्ठौ विलोमकौ कृत्वा पाणिद्वयतलेन च ।
 त्रिवारं प्रतिमन्त्रेण तेजसा मेति चैव हि ॥२४
 सूत्रोदितान्मयीत्यादीन्मन्त्रांस्तिष्ठञ्जपेदथ ।
 मानस्तोकेऽनया भाले त्रिपुण्ड्रं धारयेत्क्रमात् ॥२५
 हृदि नाभौ तथा बाह्वोर्मस्तके चापि केचन ।
 त्र्यायुषं ताञ्जपेन्मन्त्रानुपस्थायौ च मे स्वरः ॥२६
 पुरतः पितुरासीनो ब्रह्मचारी कुशासने ।
 गायत्रीमनुगृह्णीयादुपांशु प्रत्यगाननः ॥२७
 पूर्ववदुपविश्यांसावन्वाच्य जानु दक्षिणम् ।
 फलाक्षतसुवर्णं च गुरवे तन्निवेदयेत् ॥२८
 अधीहीत्यादिकं मन्त्रां समुच्चार्य यथाविधि ।
 नमस्कुर्याद् गुरोः पादौ धृत्वा हस्तद्वयेन च ॥२९
 ब्राह्मणोऽहं भवानीह गुरोऽहं ते प्रसादतः ।
 गायत्री(त्री)मामनुब्रूहि शुद्धात्मा सर्वदाऽस्मि हि ॥३०
 संगृह्य पाणी पाणिभ्यां स्वस्य च ब्रह्मचारिणः ।
 वाससाऽऽच्छादनं कृत्वा गायत्रीमनुवाचयेत् ॥३१
 उच्चार्य प्रणवं चाऽऽदौ भुर्भुवः स्वस्ततः परम् ।
 पञ्च(पाद)मर्धमृचं चैव तं यथाशक्ति वाचयेत् ॥३२

पाणिना हृदयं तस्य स्पृष्ट्वा मम व्रतं जपेत् ।
 प्राणायामं ततः कृत्वा ब्रह्मचार्येव नेतरः ॥३३
 आबध्य मेखलां तस्य प्रावेपामेत्यृचं जपेत् ।
 एषक्षेत्यनया दण्डं धारयित्वादिशेद्ब्रतम् ॥३४
 ब्रह्मचर्यादिकं भिक्षां ददात्वित्यन्त एव च ।
 ततः स्विष्टकृतं हुत्वा होमशेषं समाप्य च ॥३५
 याचयेत्प्रथमां भिक्षां पितरं मातरं च वा ।
 पितरं यदि याचेत भवान्भिक्षां ददात्विति ॥३६
 भवतीति पदं चोक्त्वा भिक्षां देहीति याचयेत् ।
 मातरं चाग्र एवेति गत्वा पात्रं करान्तिके ॥३७
 तण्डुलान्सफलान्दद्याद्भिक्षार्थं जननी तु च ।
 होमार्थं तण्डुलान्मात्रे दत्त्वा शेषं गुरोरथ ॥३८
 याचिता तत्र या भिक्षा गुरवे तां निवेदत् ।
 पितैव गुरुराचार्यो भवेत्सद्भिर्दृष्टाहतः ॥३९
 यस्मात्पुरोहितो ब्रह्मा होता च सह याज्ञिकम् ।
 उक्त्वा वेदमधीष्वात्र यस्मादिशति वै पिता ॥४०
 तदाचार्यपदं तत्र जायते ब्राह्मणेऽपि हि ।
 पिता माता तथाऽऽचार्यास्त्रयो मान्या सदैव हि ॥४१
 अन्येऽपि श्रोत्रिया वृद्धा वेदविद्याप्रदास्तथा ।
 दद्याद्विभवसारेण कर्माङ्गत्वेन दक्षिणाम् ॥४२
 सुवर्णाम्बरधान्यानि सद्योऽनन्तफलं लभेत् ।
 न ददाति द्विजो होत्रे लोभाद्यज्ञाङ्गदक्षिणाम् ॥४३

वित्ते सति कृतं कर्म निष्फलं स्याद्ब्रह्मक्षयः ।
 धनिनोऽयं निषेधः स्याद् व्रतहीनस्य चैव हि ॥४४
 असमर्थो नमेत्सद्योदत्त्वाऽक्षतफलादिकम् ।
 विप्रेभ्योदक्षिणां दत्त्वा गृहीयादाशिषः स्वयम् ॥४५
 यथाविभवसारेण हेतवे यज्ञसाक्षिणः ।
 आसायं न हि किञ्चित्स्यान्नैत्यकं कर्म चैव हि ॥४६
 ब्रह्मचारिण एवात्र सायं संध्या विधीयते ।
 ब्रह्मचारी ततः कुर्यात्सायंसंध्यां यथाविधि ॥४७
 अग्निकार्यं तथा होमं तस्मिन्नग्नौ विधीयते ।
 नो चेत्स्यात्पूर्ववत्कुर्यादाचार्यः स्थण्डिलादिकम् ॥४८
 पूर्णपात्रनिधानान्तमनलस्थापनादिकम् ।
 निर्वपेन्मातृतः प्राप्तास्तडुलान्सदसस्पतेः ।
 सवितुश्च ततस्तूष्णीमृषीणां मन्त्रतः क्रमात् ॥४९
 श्रपयित्वौदनं कुर्यादाधारान्तं हुनेदथ ।
 सदसस्पतिमन्त्रेण गायत्र्यर्षिभ्य एव च ॥५०
 चर्वाहुतित्रयं दत्त्वा कुर्यात्स्विष्टकृदादिकम् ।
 भोजयित्वा द्विजान्वेदसमाप्तिरस्य चोत्तरे ॥५१
 निर्विघ्नेन त्रिवारं तु पिताऽस्य ब्रह्मचारिणः ।
 वसेदसौ त्रिरात्रं तु क्षारादिव्रतमाचरेत् ॥५२
 प्रातःसंध्यामुपास्याग्निकार्यं कृत्वा परेऽहनि ।
 मध्याह्ने चाऽऽचरेत्संध्यां ब्रह्मयज्ञादनन्तरम् ॥५३

उपाकरणपर्यन्तं सावित्र्या ब्रह्मयज्ञकम् ।
 ततोऽग्निमील इत्यादि जपेद्वेदान्स्वशक्तितः ॥५४
 चतुर्थदिवसे कुर्यान्मेधाजननकं च हि ।
 संध्यादिकं विधायाथ गच्छेत्पालाशसंनिधौ ॥५५
 कलशान्स्थापयेत्तत्र चतुष्कोणेषु चैव हि ।
 पलाशं पूजयेत्तत्र वसन्तं च यथाविधि ॥५६
 श्रद्धां मेधां च वै प्रज्ञां पूजयेच्छ्रद्धयेत्यृचा ।
 गन्धपुष्पाक्षतैश्चैव धूपदीपादिभिस्तथा ॥५७
 प्रदक्षिणात्रयं कुर्यादाचार्यः सुश्रवं पठन् ।
 निनयेज्जलधाराश्च सहैव ब्रह्मचारिणा ॥५८
 मेखलामजिनं दण्डं वस्त्रं यज्ञोपवीतकम् ।
 एकैकं धारयेत्तत्र क्रमेणैवं त्यजेदथ ॥५९
 आचार्याय च ते दद्याद्वाससी ब्रह्मचार्यथ ।
 नवं चैवात्र कौपीनं धारयेत्पुनरेव हि ॥६०
 विप्रेभ्यः कलशान्दद्याद् गृह्णीयादाशिषः शुभाः ।
 यथाचारं तथा कुर्याद्देवकोत्थापनं च हि ॥६१

इत्याश्वलायनस्मृतावुपनयनप्रकरणम् ।

॥ एकादशोऽध्यायः ॥

अथ महानाम्न्यादिब्रतत्रयप्रकरणम् ।

महानाम्नीव्रतं कुर्यात्पूर्णाब्दे चोत्तरायणे ।
 शुक्लपक्षे शुभेऽहि स्यादुपनायनवच्च हि ॥१
 महाव्रतं द्वितीये तु भवेत्तत्पूर्ववच्च हि ।
 संपूर्णे च तृतीयेऽब्दे तथा चोपनिषद्ब्रतम् ॥२
 मासे पूर्णे तथा कुर्यात्क्रमाच्चैतद्ब्रतत्रयम् ।
 कुर्यात्परिददाम्यात्(स्यन्तमुपनायनहोमवत् ॥३
 चर्वाहुतित्रयं हुत्वा जुहुयात्तिलमिश्रितम् ।
 अनुप्रवचनीयोक्ता देवताश्च ततः स्मृताः ॥४
 महानाम्नीभ्यः स्वाहेति सावित्र्या स्नानमिष्यते ।
 महाव्रताय चाथोपनिषदे तत्र तत्र तु ॥५
 वस्त्रादीनि तथाऽन्यत्र दत्त्वा चाऽऽज्याहुतीरथ ।
 चर्वाहुतित्रयं हुत्वा मौञ्जीं दण्डं च धारयेत् ॥६
 ततः स्विष्टकृतं हुत्वा होमशेषं समापयेत् ।
 विदामघवनाथान्त(?) इत्यारम्भे जपेदथ ॥७
 नत्वा गुरुमथाऽऽदित्यमीक्षयेद्ब्रह्मचार्यथ ।
 उक्त्वाऽऽचार्यमधीहीति भोजयेच्छक्तितो द्विजान् ॥८
 इत्याश्वलायनस्मृतौ महानाम्न्यादिब्रतत्रय[प्रकरण]म् ॥

॥ द्वादशोऽध्यायः ॥

अथोपाकर्मप्रकरणम् ।

श्रवणे स्यादुपाकर्म हस्ते वा श्रावणस्य तु ।
 नो चेद्वाद्रपदे वाऽपि कुर्याच्छिष्यैर्गुरुः सह ॥१
 ग्रहदोषादुपाकर्म प्रथमं न भवेद्यदि ।
 उक्तकालेऽथ वाऽऽषाढे कुर्याच्छरदि वाऽपि वा ॥२
 अकाले नैव तत्कुर्यादुपाकर्म कथंचन ।
 अकृत्वा नोद्वहेत्कन्यां मोहाच्चेत्पतितो भवेत् ॥३
 अनारभ्योक्तकाले च वेदान्कन्यां य उद्वहेत् ।
 नूतनो ब्रह्मचारी स्यात्सर्वकर्मबहिष्कृतः ॥४
 ज्ञात्वा नित्यक्रियां कुर्यादृषींश्चैव समर्चयेत् ।
 उपाकर्मणि चोत्सर्गे गौतमादींश्च सप्त वै ॥५
 आज्यसंस्कारपर्यन्तमुपलेपादि पूर्ववत् ।
 सक्तंस्तेनाथ संकुर्यात्स्थालीस्थान्दधिसंयुतान् ॥६
 त्रिः प्रोक्ष्य स्थापयेत्स्थालीं बर्हिष्याज्यस्य दक्षिणे ।
 कुर्यादग्निमलंकृत्य चक्षुष्यन्तं च पूर्ववत् ॥७
 सावित्र्यादीन्दशाऽऽज्येन जुहुयादाहुतीरथ ।
 केचिद्यज्ञोपवीतस्य होममिच्छन्ति चात्र हि ॥८
 उत्सर्गेऽप्येवमेवं स्याद्बृहवृचानामयं विधिः ।
 ततः स्विष्टकृतं हुत्वा दधिसक्तुभिरेव च ॥९

प्राशयेद्दधिसक्तूंश्च गुरुः शिष्यान्समाशयेत् ।
 दानं यज्ञोपवीतस्य धारणं च विधीयते ॥१०
 ब्रह्मचारी च मौञ्जीवद्धारयेदजिनादिकम् ।
 निषिच्यापः शरावे तु अभिमार्जनमुच्यते ॥११
 प्रणवेन च वै सर्वं कुर्युस्ते दर्भपाणयः ।
 विधिनाऽनेन तां ब्रूयादादावो भृर्भुवः स्वरोम् ॥१२
 त्रिवारं चैव सावित्रीं पादमर्धमृचं क्रमात् ।
 अग्निमील इदं सूक्तं वाचयेद्ब्रह्मचारिणम् ॥१३
 क्रमेण संहितारण्यं ब्राह्मणं सूत्रमेव च ।
 याजुषं साम चाथर्वमङ्गानि च यथाक्रमम् ॥१४
 अध्यापयित्वा रुद्रादिहोमशेषं समापयेत् ।
 ततश्चाभ्यासयेद्वेदं स्वाध्याये ब्रह्मचारिणम् ॥१५
 तत आरभ्य षण्मासं गुरुसेवान्तरं च हि [?] ।
 उपनीतोऽभ्यसेद्वेदं यथाश्रुत्युक्तमार्गतः ॥१६
 नियमेन च षण्मासमृग्वेदादिकमेव हि ॥१७
 इत्याश्वलायनस्मृत्यावुपाकर्म[प्रकरण]म् ।

॥ त्रयोदशोऽध्यायः ॥

अथोत्सर्जनप्रकरणम् ।

उत्सर्गं च द्विजः कुर्यात्षण्मास इदमादितः ।
 दाढ्यार्थं (दीर्घार्थं) च हितं चैतदधीतानां च छन्दसाम् ॥१॥
 पुष्पे चैवोपलेपादि कृत्वा चोत्पवनावधि ।
 संस्कृत्य सक्तुवच्चान्नं चक्षुष्यन्तं च पूर्ववत् ॥२॥
 सप्त चाऽऽज्याहुतीहुत्वा सक्तुस्थाने हुनेच्चरुम् ।
 हुत्वा स्विष्टकृतं चैव अभिघायं यथाविधि ॥३॥
 कर्मोत्सर्गे भवेत्सर्वमुपाकरणवच्च हि ।
 प्रतिवर्षं द्विजैः कार्यं प्राशनं मार्जनं विना ॥४॥
 तर्पयेद्देवताः सर्वाः सावित्र्यादि य(दीर्य)थाक्रमम् ।
 अत्र चैवापि सर्वेऽपि ब्रह्मयज्ञाङ्गदेवताः ॥५॥
 जुहुयाद्रुद्रभागादीन्होमशेषं समापयेत् ।
 विशेषं चाऽऽहुराचार्याः केचिद्यज्ञविदो विदुः ॥६॥
 उपाकर्मणि चोत्सर्गे पुनश्चापि यथाविधि ।
 नैत्यकं तर्पणं कृत्वा ब्रह्मयज्ञपुरःसरम् ॥७॥

इत्याश्वलायनस्मृतावुत्सर्जन[प्रकरण]म् ।

॥ चतुर्दशोऽध्यायः ॥

अथ गोदानादित्रयप्रकरणवर्णनम् ।

गोदानं षोडशे वर्षे कुर्यात्तदुदगायने ।

केचिद्विवाहकाले च शुभ मासि वदन्ति हि ॥१

कृत्वाऽऽभ्युदयिकं श्राद्धमुपलेपेन पूर्ववत् ।

विधायोपरि समिधमन्वाधानादिकं च हि ॥२

चौलोक्ताज्याहुतीहुत्वा चौलवच्छ्मश्रुवापनम् ।

स्नापयेद्वाससी दद्याद्युवं वस्त्राणि मन्त्रतः ॥३

अञ्जनं कुण्डलादीनि दण्डान्तानि च धारयेत् ।

आयुष्यमिति वै सूक्तं पठन्गच्छेच्छिवालयम् ॥४

पुनरागत्य संतिष्ठदाधाय समिधं च ताम् ।

स्मृतमित्यादिकान्मन्त्राञ्जपित्वा प्रक्षिपेत्स्वयम् ॥५

कृत्वा तु स्नातकः पश्येत्समावर्तनकं भवेत् ।

ममाग्ने प्रत्यृचं हुत्वा समिधश्च दश स्वयम् ॥६

स्पृष्ट्वा पादौ नमस्कुर्याद्गुरोर्दत्त्वेति तत्फलम् ।

न नक्तमिति चानुज्ञालब्धस्तेन यथोदितम् ॥७

ततः स्विष्टकृतं कृत्वा होमशेषं समापयेत् ।

लभेदाज्ञां विवाहार्थं गुरुर्निर्मुच्य मेखलाम् ॥८

समावृत्तस्य वै मौञ्जीं होमान्ते चैव बह्वृचः ।

उदुत्तमं मुमुग्धीति मन्त्रेणानेन मोचयेत् ॥९

इत्याश्वलायनस्मृतौ गोदानादित्रय[प्रकरण]म् ।

॥ अथ पञ्चदशोऽध्यायः ॥

अथ विवाहप्रकरणम् ।

सर्वेषामाश्रमाणां च गृहस्थाश्रम उत्तमः ।
तमेवाऽऽश्रित्य जीवन्ति सर्वे चैवाऽऽश्रमा इह ॥१
कुलजां सुमुखी स्वा(स्व)ङ्गीं सुवासां च मनोहरम् ।
सुनेत्रां सुभगां कन्यां निरीक्ष्य वरयेद्बुधः ॥२
स्नातकाय सुशीलाय कुलोत्तमभवाय च ।
दद्याद्वेदविदे कन्यामुचिताय वराय च ॥३
आचार्यः स्नातकादीनां मधुपर्कार्चनं चरेत् ।
स्वगृहोक्तविधानेन विवाहे च महामखे ॥४
मधुनाऽऽज्येन वा युक्तं मधुपर्काभिधं दधि ।
दध्यलाभे पयो ग्राह्यं मध्वलाभे तु वै गुडः ॥५
निदध्यात्तं नवे कांस्ये तस्योपरि पिधाय च ।
वेष्टयेद्विष्टरेणैव मधुपर्कं तदुच्यते ॥६
प्राणानायम्य संकल्प्य विष्टराद्यर्चनं भवेत् ।
त्रिसिर्ब्रूयादहं वर्ष्म मन्त्रेणानेन विष्टरम् ॥७
पाद्यमर्घ्यं तथा दत्त्वा दद्यादाचमनीयकम् ।
पिवेज्जलं चामृतोपस्तरणमसीति मन्त्रतः ॥८
आच(चा)मेन्मधुपर्कोऽयं मित्रस्येति निरीक्षयेत् ।
देवस्य त्वेति तद्द्यादञ्जलौ प्रतिगृह्य च ॥९

तदवेक्ष्य करे सव्ये धृत्वा मन्त्रं जपेन्मधु ।

अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां त्रिस्तदेवाऽऽलोडयेद्वरः ॥१०

मधुपर्कं क्षिपेत्किंचिद्वसवस्त्वेति पूर्वतः ।

भूतेभ्यस्त्वोत्क्षिपेन्त्रिस्तं निदध्याद्भुवि भाजनम् ॥११

कर्ताऽऽदाय सकृद्वस्ते मधुपर्कं वरस्य च ।

जपेदथविराजोऽथ प्राशयेत्पुनराचमेत् ॥१२

पूर्ववच्च विधानं स्यान्मन्त्रोऽन्यः प्राशने भवेत् ।

उक्तं सूत्रे विजानीयात्तृतीये प्राशने तथा ॥१३

पुत्तराचमनं पीत्वा सत्यमित्युदकं पिबेत् ।

द्विराचम्योत्सृजन्माता रुद्राणां मन्त्रतो वरः ॥१४

ततः कर्ताऽर्चयेद्देनं गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ।

वराय वाससी दद्यादुपवीतादिकं च हि ॥१५

वरयेच्चतुरो विप्रान्क्रन्यकावरणाय च ।

कन्यासमीपमागत्य विप्रगोत्रपुरःसरम् ॥१६

नाम ब्रूयुर्वरस्याथ प्रपितामहपूर्वकम् ।

प्रपौत्रपौत्रपुत्रेषु चतुर्थ्यन्तं वराय च ॥१७

गोत्रे चैवाथ संबन्धे षष्ठी स्याद्वरकन्ययोः ।

वरे चतुर्थी कन्यायां विभक्तिर्द्वितीयैव हि ॥१८

श्रावयेयुः प्रसुग्मन्तासूक्तं कन्यां कनिक्रदत् ।

देवीमृचं पठन्तश्च नयेयुस्ते हि वै वरम् ॥१९

प्राङ्मुखी कन्यका तिष्ठेद्वरः प्रत्यङ्मुखस्तथा ।

वस्त्रान्तरं तयोः कृत्वा मध्ये तु वरकन्ययोः ॥२०

परस्परमुखं पश्यन्मुहूर्ते चाक्षतान्क्षिपेत् ।
 वरमूर्ध्नीति कन्याऽऽदौ कन्यामूर्ध्नि वरस्तथा ॥२१
 गाथामिमां पठेयुस्ते ब्राह्मणा ऋक्च वा इदम् ।
 क्षिपेयुस्तेऽक्षतान्विप्राः शिरसोरुभयोरपि ॥२२
 तिष्ठेत्प्रत्यङ्मुखी कन्या प्राङ्मुखः स्याद्वरस्तथा ।
 मन्त्रेणानृक्षराश्चैव भवेत्स्थानविपर्ययः ॥२३
 अक्षतारोपणं कुर्यात्पूर्ववच्चैव कन्यका ।
 श्रियो मे कन्यका ब्रूयन्प्रजाय स्याद्वरस्तथा ॥२४
 त्रिवारमेवं कृत्वा तु कन्यां दद्यात्ततः पिता ।
 शिष्टाचारानुसारेण वदन्त्येके महर्षयः ॥२५
 लक्ष्मीरूपामिमां कन्यां प्रददेद्वि(वि)ष्णुरूपिणे ।
 तुभ्यं चोदकपूर्वां तां पितृणां तारणाय च ॥२६
 वरगोत्रं समुच्चार्य कन्यायाश्चैव पूर्ववत् ।
 एषा धर्मार्थकामेषु न त्याज्या स्वीकृता ह्यतः ॥२७
 दाता वदेदिमं मन्त्रं कन्या तारयतु स्वयम् ।
 अक्षतारोपणं काय मन्त्र उक्तो महर्षिभिः ॥२८
 इहापि पूर्ववत्कुर्यादक्षतारोपणं सकृत् ।
 यज्ञो मे कन्यकामन्त्रः पशवो मे वरस्य च ॥२९
 ईशानकोणतः सूत्रे वेष्टयेत्पञ्चधा तयोः ।
 परि त्वेत्यादिभिर्मन्त्रैः कुर्यात्तच्च चतुर्गुणम् ॥३०
 रक्षाथ दक्षिणे हस्ते बध्नीयात्कङ्कणे तयोः ।
 विश्वेत्ता साविकं [तेतिवै]पुंसः कन्यायास्तद्वीतथा [१] ॥३१

कन्यायै वाससी दद्याद्युवमित्यनया वरः ।
 तयोरुभे ते बध्नीयान्नीललोहितमित्यूचा ॥३२
 बध्नीयात्कन्यकाकण्ठे सूत्रं मणिसमन्वितम् ।
 माङ्गल्यतन्तुनाऽनेन मन्त्रेण स्यात्सदा सती ॥३३
 पुण्याहं स्वस्ति वृद्धिं च त्रिस्त्रिंश्र्याद्वरस्य च ।
 अनाधृष्टमुभौ मन्त्रावापो ह्यानः प्रजां तथा ॥३४
 नमस्कुर्यात्ततो गौरीं सदा मङ्गलदायिनीम् ।
 तेन सा निर्मला लोके भवेत्सौभाग्यदायिनी ॥३५
 दंपती तु ब्रजेयातां होमार्थं चैव वेदिकाम् ।
 वरस्य दक्षिणे भागे तां वधूमुपवेशयेत् ॥३६
 आधारान्तं ततः कुर्यादुपलेपादि पूर्ववत् ।
 सूत्रोक्तविधिना कर्म सर्वं कुर्यात्तु चैव हि ॥३७
 अग्न आयूंषि तिस्रोऽन्नत्वभ्यर्चमा प्रजापते ।
 हुत्वा त्वाङ्म्याहुतीरेवं सूत्रोक्तं पाणिपीडनम् ॥३८
 वरस्त्रिः प्रोक्षयेल्लाजान्छूर्पस्थानभिधारयेत् ।
 अभिधार्याञ्जलिं तस्याः पूरयित्वाऽभिधारयेत् ॥३९
 अञ्जलीन्पूरयेद्धृत्वा लाजान्वध्वा विवाहिके ।
 विस्त्रिन्नवहिसंधाने पतिर्लाजान्द्विरावपेत् ॥४०
 हुत्वा लाजास्तथा होमं हुत्वा कुर्यात्प्रदक्षिणम् ।
 सोदकुम्भस्य चैवाग्नेरश्मानमवरोहयेत् ॥४१
 विधिरेष विवाहस्य प्रत्याहुतिप्रदक्षिणम् ।
 मन्त्रोऽर्यमणं वरुणं पूषणं लाजहोमके ॥४२

अवशिष्टान्वरो लाजाञ्छूर्पकोणेन चैव हि ।
 अभ्यात्मं जुहुयायात्तूष्णीमिति यज्ञविदां मतम् ॥४३
 यदि वद्धे शिखे श्यातां कन्यकावरयोरपि ।
 प्रत्यृचं च शिखे बद्ध्वा तूष्णीं वरस्य मोचयेत् ॥४४
 इष इत्यादिभिर्मन्त्रैरीशान्यां चालयेद्वधूम् ।
 गत्वा पदानि सप्ताथ संयोज्य शिरसी च ते ॥४५
 कुम्भस्य सलिलं सिञ्चेदुभयोः शिरसोः स्वयम् ।
 सौभाग्यजननीं देवीं स्मृत्वा दाक्षायणीं शिवाम् ॥४६
 ततः स्विष्टकृदादि स्याद्धोमशेषं समापयेत् ।
 अहः शेषं च तिष्ठेतां मौनेनैव तु दंपती ॥४७
 ध्रुवं चारुन्धतीं दृष्ट्वा विसृजेतामुभौ वचः ।
 पतिपुत्रवती चाऽऽशीस्तयोर्दद्याद्यथोचितम् ॥४८
 अनेन विधिनोत्पन्नो विवाहाग्निरिति स्मृतः ।
 स एष स्यादजस्राख्य इति यज्ञविदो विदुः ॥४९ ॥४९
 दिवा वा यदि वा रात्रौ कन्यादानं विधीयते ।
 तदानीमेव होमं तु कुर्याद्वैवाहिकं च हि ॥५०

इति विवाहहोमविधि वर्णनम् ।

वध्वा सह गृहं गच्छेदादायाम्निं तमग्रतः ।

सूत्रोक्तविधिना चेह प्रियामूढां प्रवेशयेत् ॥५१

प्रतिष्ठाप्यानलं कुर्याच्चक्षुष्यन्तं च पूर्ववत् ।

ऋग्भिश्च जुहुयादाज्यमानः प्रजां चतसृभिः ॥५२

समञ्जन्त्वेतया प्राश्य दधि तस्यै प्रयच्छति ।

अनक्ति हृदये तस्या दध्नाऽलाभे घृतं च तत् ॥५३

मन्त्रलोपादि होमान्तं कृत्वा स्विष्टकृदादिकम् ।

हुत्वा व्याहृतिभिश्चात्र पत्नीं वामे समानयेत् ॥५४

नवोढामानयेत्पत्नीं वामं वामं त इत्यृचा ।

वाममद्येत्यृचा चैके ततः पूर्णमसीति च ॥५५

यदि कालवशात्कर्तुं पृथग्घोमद्वयं न चेत् ।

द्वयमप्येककाले वा कर्तव्यं कर्म केचन ॥५६

कुम्भस्य जलसिक्तान्तं कृत्वा सर्वं तदादितः ।

प्रत्यृचं जुहुयादाज्यमानः प्रजां चतसृभिः ॥५७

समञ्जन्त्विति चाऽऽरभ्य सर्वं पूर्ववदाचरेत् ।

स्वस्थानीयवधूं वामे पूर्णमस्यादिकं चरेत् ॥५८

रात्रावहनि वा दानं कन्यायाः स्वीकृतं यदा ।

तदानीमेव होमः स्याद्विवाहस्य च सिद्धये ॥५९

यावत्सप्तपदीमध्ये विवाहो नैव सिध्यति ।

सद्योऽतो होममिच्छन्ति सन्तः सायमुपासनम् ॥६०

विवाहश्चेद्भवेद्रात्रौ सार्धयामद्वयादधः ।

तदैवोपासनं कुर्यात्केचिद्गृह्यविदो विदुः ॥६१

नित्यहोमे तु कालः स्याद्वात्रौ नाडीनवात्मकः ।
 द्विगुणः स्याद्विवाहे तु प्रवदन्ति महर्षयः ॥६२
 दंपती नियमेनव ब्रह्मचर्यव्रतेन तु ।
 वैवाहिकगृहे तौ च निवसेतां चतुर्दिनम् ॥६३
 चतुर्थी(र्थ)त्रिदिव(न)स्यान्ते यामे वा चैव दंपती ।
 उमामहेश्वरौ नत्वा वंशदानं प्रदापयेत् ॥६४
 भोजनं शयनं स्नानं तथैकत्रोपवेशनम् ।
 गृहप्रवेशपर्यन्तं दंपत्योर्मुनयो विदुः ॥६५
 बध्वा सह वरो गच्छेत्स्वगृहं पञ्चमे दिने ।
 गृहोक्तविधिना चैव देशधर्मेण वाऽपि च ॥६६
 नान्दीश्राद्धं द्विजः कुर्यात्स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ।
 गृहप्रवेशमारभ्य पितर्यपि च जीवति ॥६७
 स जीवत्पितृको नान्दीश्राद्धं चेत्कुरुते द्विजः ।
 पितुश्चैव पितॄणां तु प्रवदन्ति महर्षयः ॥६८
 प्रथमोद्वाहपर्यन्तं पुत्रस्यैव क्रियासु च ।
 नान्दीश्राद्धं पिता कुर्यादत ऊर्ध्वं सुतः स्वयम् ॥६९
 चत्वारो ब्राह्मणा दैवे पित्र्ये चाष्टादश स्मृताः ।
 नान्दीश्राद्धं वदन्त्येके मुनयः पञ्च वाऽपि च ॥७०
 विवाहे चोपनयने गर्भाधानादिके तथा ।
 अन्वाधाने शतं विप्रान्भोजयेदक्षिणान्वितान् ॥७१
 विवाहोत्सवयज्ञेषु दैवे पित्र्ये च कर्मणि ।
 प्रारब्धे सूतकं नास्ति प्रवदन्ति महर्षयः ॥७२

प्रारम्भकर्मणश्चैव क्रियाप्रारम्भकस्य च ।
 क्रियावसानपर्यन्तं न तस्याऽऽशौचमिष्यते ॥७३
 प्रारम्भो वरणं यज्ञे संकल्पो व्रतसत्रयोः ।
 नान्दीश्राद्धं विवाहादौ श्राद्धे पाकपरिक्रिया ॥७४
 नान्दीश्राद्धे कृते चैव विवाहे चोत्सवादिषु ।
 न कुर्यादुपवासं च छन्दसां वै तपोव्रतम् ॥७५
 अपसव्यं स्वधाश्राद्धं नदीस्नानं शवेक्षणम् ।
 वर्जयेत्तर्पणं चैव देवकोत्थापनावधि ॥७६
 नान्दीश्राद्धे कृते मोहाच्छ्राद्धं प्रत्याब्दिकादिकम् ।
 सपिण्डः कुहते यश्चेदपमृत्युं व्रजेद्ध्रुवम् ॥७७
 अलाभे सुमुहूर्तस्य विघ्नं यः कुहते यदि ।
 स्वधया तु विवाहस्य न स पश्येच्छुभं कश्चित् ॥७८
 विघ्नमाचरते यस्तु यज्ञस्योद्वाहकस्य च ।
 यात्रायाश्चैव धर्मस्य स याति नरकं ध्रुवम् ॥७९
 ऊढाया दुहितुश्चान्नं नाद्याद्विप्रः कथंचन ।
 अज्ञानाद्यदि भुञ्जीत नरकं प्रतिपद्यते ॥८०

इत्याश्वलायनस्मृतौ विवाहप्रकरणम् ।

॥ षोडशोऽध्यायः ॥

अथ पत्नीकुमारोपवेशनप्रकरणम् ।

संस्कार्यः पुरुषो वाऽपि स्त्री वा दक्षिणतो भवेत् ।
 संस्कारकस्तु सर्वत्र तिष्ठेदुत्तरतः सदा ॥१
 धर्मकार्येषु सर्वेषु व्रतोद्यापनशान्तिषु ।
 वामे स्त्री दक्षिणे कर्ता स्थालीपाके तथैव च ॥२
 मार्जने चाभिषेके च कन्यापुत्रविवाहके ।
 आशीर्वचनकाले च पत्नी स्यादुत्तरे सदा ॥३
 विच्छिन्नवह्निसंधाने कन्यादाने वरार्चने ।
 नवोढाप्रवेशे पत्नी दक्षिणे स्वयमुत्तरे ॥४
 आरभ्याऽऽधानकं कर्म यावन्मौञ्जीनिबन्धनम् ।
 कर्ता स्यादुत्तरे तावत्पत्नी पुत्रस्य दक्षिणे ॥५
 पत्नीं विना न तत्कुर्यात्संस्कारं कर्म यच्छिशोः ।
 पत्न्यां चैव तु जीवन्त्यां विधिरेष उदाहृतः ॥६
 इत्याश्वलायनस्मृतौ पत्नीकुमारोपवेशन[प्रकरण]म् ।

॥ सप्तदशोऽध्यायः ॥

अथाधिकारिनियमप्रकरणम् ।

सुतसंस्कारकर्माणि पिता कुर्यात्सभार्यकः ।
 तदभावेऽधिकारी च कुर्यादेव स चापि हि ॥१

पिता यस्य मृतश्चेत्स्यादधिकारी पितामहः ।
 तदभावे तु वै भ्राता पितृव्यो गोत्रजो गुरुः ॥२
 व्रतबन्धे विवाहे च कन्यायाश्चापि व तथा ।
 सपत्नीको वाऽपत्नीकः सोऽधिकारी भवेदिह ॥३
 संस्कार्यस्य च वै यस्य यदि माता विपद्यते ।
 पत्नीं विनेति नियमः सद्भिश्चैवात्र नोच्यते ॥४
 गृहस्थो ब्रह्मचारी वा योऽधिकारी स एव हि ।
 संकुर्यादथ वा (तत्र) ब्राह्मणो ब्रह्मसंभवम् ॥५

इत्याश्वलायनस्मृताधिकारिनियम[प्रकरण]म् ।

॥ अष्टादशोऽध्यायः ॥

अथ नान्दीश्राद्धे पितृप्रकरणम् ।

अथ नान्दीश्राद्धपूर्वककर्माण्याह ।

आधाने पुंसि सीमन्ते जातनामनि निष्क्रमे ।
 अन्नप्राशनके चौले तथा चैवोपनायने ॥१
 ततश्चैव महानाम्नि तथैव च महाव्रते ।
 अथोपनिषद्गोदाने समावर्तनकेषु च ॥२
 विवाहे नियतं नान्दीश्राद्धमेतेषु शस्यते ।
 प्रवेशं च नवोढायाः स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ॥३

अन्यान्यत्र वदन्त्येके नान्दीश्राद्धं महर्षयः ।
 यागे च प्रथमे वेदस्वीकारे च महामखे ॥४
 मातृवर्गादितः कुर्यात्पितुर्मातामहस्य च ।
 नवैते पितरो वृद्धिश्राद्धे सद्भिरुदीरितम् ॥५
 कन्यादाने च वृद्धौ च प्रपितामहपूर्वकम् ।
 नाम संकीर्तयेद्विद्वांस्तच्चावरोहणं(ण)क्रमात् ॥६
 इति नान्दीश्राद्धे पितरः [तृप्रकरणम्] ।

॥ एकोनविंशोऽध्यायः ॥

अथ विवाहहोमोपरिवर्ज्यप्रकरणम् ।

नान्दीश्राद्धे कृते यावदेवकोत्थापनं भवेत् ।
 ब्रह्मयज्ञश्च वै श्राद्धं वेदाध्ययनमेव च ॥१
 शवेक्षणं स्वधाकारं श्मश्रुकेशनिकृन्तनम् ।
 सीमातिक्रमणं चैव श्राद्धभोजनमेव च ॥२
 न कुर्याच्छुभकर्ता च सपिण्डा अपि चैव हि ।
 यस्तु वै कुरुते मोहादशुभं स च वै लभेत् ॥३
 विवाहे चोपनयने कृते चौले सुतस्य च ।
 त्यजेत्पिण्डांस्तिलाब्ध्वाद्धे करकं चाब्दमध्यतः ॥४

मातापित्रोर्मृताहे च गयाश्राद्धे महालये ।
 दद्यात्पिण्डान्कृतोद्वाहः श्राद्धे ष्वन्येषु वर्जयेत् ॥५
 नान्दीश्राद्धे कृते विप्रस्तथाचैव तु पैतृके ।
 प्रेतबिण्डे प्रदत्ते तु नैव कुर्यादुपोषणम् ॥६
 इति विवाहहोमोपरिवर्ज्य[प्रकरण]म् ।

.....

॥ अथ विंशोऽध्यायः ॥

अथ प्रेतकर्मविधिप्रकरणम्

प्रेतकर्मौरसः पुत्रः पित्रोः कुर्याद्यथाविधि ।
 तदभावेऽधिकारी स्यात्सपिण्डोवाऽन्यगोत्रजः ॥१
 याम्ये चैव तु विप्रस्यः शिरः कृत्वा मृतस्य च ।
 प्राच्यां वाऽथ दहेदेष विधिः स्याद्बह्वृचस्य तु ॥
 दहनादि सपिण्डान्तं कुर्याज्ज्येष्ठोऽनुजैः सह ।
 ज्येष्ठश्चेत्संनिधौ न स्यात्कुर्यात्तदनुजोऽपि वा ॥३
 ईषद्वस्त्रावृतं प्रेतं शिखासूत्रसमन्वितम् ।
 दहेन्मंत्रविधानेन नैव नग्नं कदाचन ॥४
 प्रथमेऽहनि कर्ता स्याद्यो दद्यादग्निमौरसः ।
 सर्वं कुर्यात्सपिण्डान्तं नान्योऽन्यं द(न्यद्)हनं विना ॥५

स्वगोत्रो वाऽन्यगोत्रो वा यदि स्त्री यदि वा पुमान् ।

प्रथमेऽहनि यो दद्यात्स दशाहं समापयेत् ॥६

अपुत्रश्चेन्मृतस्यै(श्चै)वं विधिरुक्तो महर्षयः ।

दाहं पुत्रवतः कुर्यात्पुत्रः स्या(त्रश्चे)त्संनिधौ भवेत् ॥७

पुत्रं विनाऽग्निदोऽन्यश्चेदसगोत्रो यदा भवेत् ।

कुर्याद्दशाहमाशौचं स चापि हि सपिण्डवत् ॥८

पुत्राभावेऽग्निदः कुर्यात्सकलं प्रेतकर्म च ।

तस्मापुत्रवतोऽन्यश्चेद्विना दाहाग्निसंचयम् ॥९

अस्थिसंचयनादवाग्ज्येष्ठश्चेदागतः सुतः ।

वासो धृत्वाऽऽदितः कर्म ज्येष्ठः कुर्याद्यथाविधि ॥१०

अस्थिसंचयनादूर्ध्वं ज्येष्ठश्चैवाऽऽतगतोऽपि चेत् ।

कुर्यादग्निप्रदः पुत्रो दशाहान्तं स कर्म च ॥११

संस्कृतस्यानुमन्त्रेण येन केनापि चैव हि ।

संस्कुर्याच्च पुनः प्रेतं तिलाह्नांजा[अलया]दिकं चरेत् ॥१२

नवश्राद्धानि वै पञ्च विषमाहेषु पञ्चसु ।

दशाहाभ्यन्तरे कुर्युर्बह्वृचाश्चैव याजुषाः ॥१३

अतीतानञ्जलीन्पिण्डान्दत्त्वा चैव तदादितः ।

अथ वाऽऽद्याह्निकं सर्वं ज्येष्ठः कुर्याद्यथाविधि ॥१४

क्रियमाणे सुते पित्रोः प्रेतकर्माणि दूरतः ।

दशाहाभ्यन्तरे पुत्रस्तथाऽन्यत्र स्थितो यदि ॥१५

श्रुतस्थाने सुतः कुर्यात्सकलं प्रेतकर्म च ।

षोडशं च सपिण्डं च दहनास्थिक्रियां विना ॥१६

नैव तत्र शवोत्पत्तिर्दर्भग्रन्थिर्विधीयते ।
 तस्यामेवाञ्जलिं दद्यादशाहान्तं यथाविधि ॥१७
 दग्धस्य विधिना चान्तर्दशाहानि कृतानि चेत् ।
 प्रेतकर्माण्यथैकस्मिन्कुर्यात्सर्वाणि वै दिने ॥१८
 समाप्य तु दशाहान्तं सकलं प्रेतकर्म च ।
 अपरेद्युस्ततः कुर्यात्षोडशं च सपिण्डनम् ॥१९
 पुत्रः पौत्रः प्रपौत्रः स्त्री भ्राता तज्जः दत्तकः ।
 प्रेतकार्येऽधिकारी स्यात्पूर्वाभावेऽथ गोत्रजः ॥२०
 कृत्वाऽऽदौ वपनं स्नानं शुद्धाम्बरधरः शुचिः ।
 धृत्वा चैवाऽऽदिकं [मं] वासः प्रेतकार्यं समाचरेत् ॥२१
 प्रेतकर्म द्विजः कुर्याद्गोत्रनामपुरःसरम् ।
 बह्वृचो विधिनाऽनेन तत्तन्मन्त्रेण चैव हि ॥२२
 मौञ्जीबन्धनकाले च व्रताचरणकर्मसु ।
 यज्ञे च मरणे पित्रोर्गयायां क्षौरमिष्यते ॥२३
 सपिण्डमरणे च व पुत्रजन्मनि वै तथा ।
 स्नानं नैमित्तिकं शस्तं प्रवदन्ति महर्षयः ॥२४
 सपिण्डमरणे स्नायादुदक्या च प्रसूतिकाम् ।
 इत्युक्तो मुनिभिश्चैव सर्ववर्णेष्वयं विधिः ॥२५
 कस्यापि मुक्तिः प्रेतत्वाद्बृषोत्सर्गं विना न हि ।
 स्त्रीणां चैव बृषोत्सर्गं कुर्यादिकादशेऽहनि ॥२६
 बृषोत्सर्गं विना प्रेतः पिशाचत्वान्न मुच्यते ।
 पुमांश्चाप्यथ वा नारी विधवा सधवाऽपि वा ॥२७

एकोद्दिष्टविधानेन कुर्याच्छ्राद्धानि षोडश ।
 ततोरुद्रगणाख्यानि वस्वाख्यानि तथैव च ॥२८
 धर्माख्यं चैव षट्त्रिंशच्छ्राद्धान्येकादशेऽहनि ।
 कुर्याद्विधिवदेतानि द्वादशाहे सपिण्डनम् ॥२९
 यावन्न क्रियते पित्रोर्दाहादि प्रेतकम च ।
 संध्यामात्रं विना कर्म नान्यत्कुर्यात्कदाचन ॥३०
 ऊर्ध्वमेतद्दशाहाच्चेत्पितुः स्याद्दहनं यदि ।
 दहनाहस्तदारभ्य पुत्राणां दशरात्रकम् ॥३१
 विना पुत्रवतोऽन्येषामाशौचं त्रिदिनं भवेत् ।
 प्राग्न्यादीनां तु नैव स्यात्कर्तुः स्याद्ग्राहिणोऽपि च ।
 पितृत्वं च प्रयातस्य श्रूयते मरणं पितुः ।
 श्रवणादिदशाहं स्यादाशौचं मुनयो विदुः ॥३३
 सपिण्डीकरणं पित्रोर्भवेत्कालान्तरेऽपि चेत् ।
 अतीतान्यपि वै कुर्यान्मासिकानि यथाविधि ॥३४
 कालप्राप्तानि चान्यानि कुर्यात्प्रथमवत्सरे ।
 न कुर्याद्वत्सरादूर्ध्वं प्रवदन्ति महर्षयः ॥३५
 प्रपितामहपर्यन्तं प्रेतस्यैव सुतादयः ।
 सपिण्डीकरणं कुर्युस्तदूर्ध्वं न हि सर्वथा ॥३६
 पितुः सपिण्डनं कुर्यात्त्रिभिः पितामहादिभिः ।
 तदेव हि भवेच्छस्तं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥३७
 पिता विपद्यते चैव विद्यमाने पितामहे ।
 तत्र देयास्त्रयः पिण्डाः प्रपितामहपूर्वकाः ॥३८

पिण्डौ दत्त्वा तु द्वावेव पितुः पितामहस्य च ।
 ततस्तु तपितुश्चैकं प्रेतस्यैकं विधीयते ॥३६
 त्रयाणामपि पिण्डानामेकेनापि सपिण्डने ।
 पितृत्वमश्नुते प्रेत इति धर्मो व्यवस्थितः ॥४०
 पितामहस्तथा वाऽपि विद्यते प्रपितामहः ।
 तृतीयस्यैव ते देयास्त्रयः पिण्डाः सपिण्डने ॥४१
 प्रेतश्च पितरश्चैव विद्यन्तेऽपि त्रयो यदि ।
 षोडशश्राद्धपर्यन्तं कुर्यात्सर्वं यथाविधि ॥४२
 पितृणां मध्य एकश्चेन्म्रियते चेत्सपिण्डनम् [?] ।
 सह कुर्यात्तदाऽने(न्ये)न नान्यथा मुनयो विदुः ॥४३
 सपिण्डीकरणं न स्याद्याघन्नोपनयादिकम् ।
 अब्दादूर्ध्वं न दुष्येत केचिदाहुर्भृतुत्रयात् ॥४४
 निषेधो मुनिभिः प्रोक्तः सपिण्डानयनं च हि ।
 चौलोपनयनादौ चेन्नाधिकारः सुतस्य च ॥४५
 यथा पितुस्तथा मातुः सपिण्डीकरणे विधिः ।
 स यथा स्यादपुत्रायाः पत्या सह सपिण्डने ॥४६
 पुत्रेषु विद्यमानेषु दूरतः प्रेतसत्क्रियाम् ।
 असपिण्डः सपिण्डो वा न कुर्याद्दहनं विना ॥४७
 जीवत्स्वेव हि पुत्रेषु प्रेतश्राद्धानि यानि च ।
 स्नेहेन वाऽर्थलाभेन कुरुतेऽन्यो वृथा भवेत् ॥४८
 येन केनापि पुत्रेण कृतं चेदौरसं[सो]न चेत् ।
 सपिण्डीकरणे चैव शस्तं स्यान्मुनयो विदुः ॥४९

पितुः पुत्रेण चैकेन पिण्डसंयोजने कृते ।
 पुनः संयोजनं तस्य न कुर्याद्दूरगः सुतः ॥५०
 येन केन विना पुत्रं प्रेतकर्म कृतं यदि ।
 पुत्रः कुर्यात्पुनः सर्वं विना दाहास्थिसंचयम् ॥५१
 चाण्डालेन हतो विप्रः षडब्देनैव शुध्यति ।
 यदि तेन शवं स्पृष्टं तदर्धेनैव शुध्यति ॥५२
 शवं चैव स्पृशेच्छूद्रो यदि चापि प्रमादतः ।
 आप्नुयाच्छुद्धिमब्देन वहम[न्न]ब्दत्रयेण च ॥५३
 प्रायश्चित्तं विधायाऽऽदौ दहेत्प्रेतं यथाविधि ।
 अन्यथा कुरुते यस्तु स च गच्छेदधोगतिम् ॥५४
 खट्वोपर्यन्तरिक्षे वा विप्रश्चेन्मृत्युमाप्नुयात् ।
 तस्याब्दमाचरेदेकं तेन पूतो भवेत्तथा ॥५५
 प्रायश्चित्तं विना यस्तु क्रिय[कुरु]ते दहनक्रियाम् ।
 निष्फलं प्रेतकार्यं स्याद्वदन्त्येवं महर्षयः ॥५६
 कर्तुं चेदस्थिसंस्कारं प्रमादान्न हि शक्यते ।
 अस्थिशुद्धिकरान्मन्त्रान्धृत्वा दर्भानुदीरयेत् ॥५७
 दग्धस्य विधिनाऽशीति[स्थीनि] भावयित्वा जले क्षिपेत् ।
 तिलाब्जल्यादिकं सर्वं कुर्यात्प्रेतस्यकर्म च ॥५८
 साग्निकं सधवां चैव दहेदौपासनाग्निना ।
 विधुरं विधवां ब्रह्मचारिणं च कुशाग्निना ॥५९
 पत्नी वाऽथ पतिर्वा स्यान्मृत्युकाले न संनिधौ ।
 प्रायश्चित्तेन सद्योऽग्निमुत्पाद्य तेन संदहेत् ॥६०

प्रायश्चित्तविधिर्नोक्तो यत्र स्याद्गृह्यकर्मणि ।
 चतुर्गृहीतेनाऽऽज्येन होमव्याहृतिभिश्च हि ॥६१
 दर्शमारभ्य शुक्ले स्यान्मृतश्चोपासनाहुतीः ।
 चतुश्चतुस्तिलैः सद्यो जुहुयात्तद्दिनावधि ॥६२
 कृष्णे मृताहमारभ्य दर्शावधि तदाहुतीः ।
 हुत्वा स्यात्पूर्ववत्कृता दहेदौपासनाग्निना ॥६३
 निधनं च सहात्मेनं दंपत्योर्गतयोश्च हि ।
 वासनाग्निशिलाचित्तिचतुश्चैकेन मन्त्राणम् [१] ॥६४
 तिलोदकं तथा पिण्डान्नवश्राद्धं पृथक्पृथक् ।
 अस्थिशुद्धिर्वृषोत्सर्ग एक एव भवेद्द्वयोः ॥६५
 षोडशं च सपिण्डं च तथा मासानुमासिकम् ।
 एकस्मिन्नेव काले तु तयोः कार्यं पृथक्पृथक् ॥६६
 भर्त्रा सह मृता नारी सह तेन सपिण्डनम् ।
 द्विधा कृत्वा त्रिधा चैकं द्वितीयं च त्रिधा तथा ॥६७
 भागांस्त्रीन्प्रथमे पिण्डे पितृणां सह योजयेत् ।
 संयोजयेत्तथा भागान्मातृपिण्डैः सहान्तरान् ॥६८
 सपिण्डीकरणादूर्ध्वं क्रमात्पित्रादयस्त्रयः ।
 मात्रादयस्तथा तिस्रः श्राद्धकर्मसु चैव हि ॥६९
 सहानुमृतयोः पित्रोः श्राद्धे चैव क्षयाहके ।
 शाकपाकादिकं चान्नं तयोः कुर्यात्पृथक्पृथक् ॥७०
 यदि कर्तुं न शक्येत कालातीतभयादपि ।
 अन्नपात्रं पृथक्कुर्यादिति वेदविदो विदुः ॥७१

एकमेव।भवेदत्र प्रायश्चित्तं तिलोदकम् ।
 एकस्मिन्नेव काले तु द्विजः स्तुतिप्रदक्षिणम् ॥७२
 विश्वदेवादिकं सर्वमर्चयन्तु पृथक्पृथक् ।
 पितुरादौ ततो मातुः कुर्यात्संकल्पपूर्वकम् ॥७३
 अमा चाप्यष्टकापे(प)क्षमनुक्रान्तियुगादयः ।
 वैधृतिश्च व्यतीपातः श्राद्धकालाः प्रकीर्तिताः ॥७४
 गजच्छायोपरागादि श्रोत्रियागमनं च हि ।
 नवधान्यफलोत्पत्तिरन्यश्चालभ्ययोगता ॥७५
 नैमित्तिका इमे प्रोक्ताः श्राद्धकाला महर्षिभिः ।
 शक्तितः कुरुते श्राद्धं स याति परमां गतिम् ॥७६
 महानदीषु सर्वासु पुण्यतीर्थासु (र्थेषु) चैव हि ।
 श्राद्धं विधीयते तच्च नैमित्तिकमुदाहृतम् ॥७७
 पुत्रवर्गादिकामेष्टिस्तत्तत्काले विधीयते ।
 पञ्चम्यां प्रोष्ठपद्यादि वर्षर्तौ चैव वार्षिकम् ॥७८
 नित्यं नैमित्तिकं काम्यं यत्र कामप्रचोदितम् ।
 सूतके मृतके चैव नैव कुर्यात्कथंचन ॥७९
 सूतकं मृतकं चैव पुत्रादीनां च संनिधौ ।
 त्रिदिनं पक्षिणी चाथ सद्य इत्यनुवर्तते ॥८०
 स्मृतितस्तु न जानीयादितरेषां महर्षिणाम् ।
 दशाहं तावदाशौचं सापिण्ड्यमनुवर्तते ॥८१
 भवेत्तदूर्ध्वभोकाहं तत्पश्चात्स्नानतः शुचिः ।
 पित्रादयस्तथैवं तथा तत्पूर्वजास्त्रयः ॥८२

सप्तमः स्यात्स्वयं चैव तत्सापिण्ड्यं बुधैः स्मृतम् ।
 सापिण्ड्यं चो(सो)दकं चैव सगोत्रं तच्च वै क्रमात् ॥८३
 एकैकं सप्तकं चैकं सापिण्ड्यकमुदाहृतम् ॥८४
 सपिण्डानां तथाऽशौचं संनिधौ स्याद्यथोदितम् ।
 दूरतस्थाद्विजानीयाद्देशकालान्तरादपि ॥८५
 मासत्रये त्रिरात्रं स्यात्षण्मासं पक्षिणी भवेत् ।
 अहस्तु नवमादवर्गमूर्ध्वं स्नानेन शुध्यति ॥८६
 पर्वतश्च (स्य) महानद्या व्यवधानं भवेद्यदि ।
 त्रिंशद्योजनदूरं वा सद्यः स्नानेन शुध्यति ॥८७
 यत्र वाऽपि श्रुतं पित्रोर्मरणं दूरतोऽथ वा ।
 भवेद्देशाहमाशौचं पुत्राणामेव निश्चितम् ॥८८
 संनिधौ सोदकाशौचं भवेन्न स्यादसंनिधौ ।
 अतश्चानुपनीतस्य मृत (ता) शौचं न हि क्वचित् ॥८९
 दीक्षितश्चा (स्या)ऽऽहिताग्नि(ग्ने)श्च स्वाध्यायनिरतस्य च ।
 वृतस्याऽऽमिन्त्रतस्येह नाशौचं विद्यते क्वचित् ॥९०
 संप्रक्षालितपादस्य श्राद्धे विप्रस्य चैव हि ।
 गृहानुव्रजपर्यन्तं न तस्याशौचमिष्यति(ते) ॥९१
 बन्धं ग (त) तस्य विप्रस्य नित्यशौच (र) परस्य (द) च ।
 सदा चैवाऽत्मनिष्ठस्य नाशौचं विद्यते क्वचित् ॥९२

इत्याश्वलायनस्मृतौ प्रेतकर्मविधिप्रकरणम् ।

॥ एकविंशोऽध्यायः ॥

अथ लोके निन्द्यप्रकरणम् ।

क्रियाहीनस्य मूर्खस्य पराधीनस्य नित्यशः ।
नीचसेवारतस्यैतस्त (वं स) दाऽशौचं तदोच्यते ॥१
सदाचारपरिभ्रष्टो विप्रस्यै (सचै, व भवेद्यदि ।
कर्मभ्रष्टः स विज्ञेयो निन्द्यकर्मरतः सदा ॥२
माहिषेश्च वैकुण्ठो वृषलेयश्च गोलकः ।
निन्द्याश्च ते हि लोके स्युः कथं जातीस्तदो(तिरथो)च्यते ॥३
महिषी सोच्यते भार्या भगेनार्जति या धनम् ।
तस्यां यो जायते पुत्रो माहिषेयः सुतः स्मृतः ॥४
रजस्वला च या कन्या यदि स्यादविवाहिता ।
वृषली वार्षलेयः स्याज्जातस्तस्यां स्य (स) चैव हि ॥५
विवाहितामसंयोगां मोहाच्चेदुद्वहेद् द्विजः ।
भूयन्तीमुद्ब्रती चाभिगोमयेनानुलेपयेत् (?) ॥६
सूत्रमशंवरादीनि परिहृत्याभिषेचयेत् ।
पल्लवैः पञ्चभिर्गव्यैः पावमानीभिरेव च (?) ॥७
प्रायश्चित्तं विधातव्यं कूश्या[ष्मा]ण्डं होमसाचरेत् ।
पुनस्तामुद्वहेत्प्रोक्तां विधिवत्पूर्वजः पतिः ॥८
संभोगात्पूर्वं एव स्यादुक्तोऽयं मुनिभिर्विधिः ।
ब्राह्म्यस्तोमं जपेदन्यः प्रायश्चित्तपुरःसरम् ॥९

ऊर्ध्वं चेत्पतिसंयोगो जायते तां परित्यजेत् ।
 संतानश्चेद्भवेत्तस्यां निन्द्य स्यात्पतितः पतिः ॥
 अङ्गातश्च द्विजो यस्तु विधवामुद्गहेद्यदि ।
 परित्यज्य च वै तां च प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥११
 अब्दमेकं विधायाऽदाववकीर्ण[णि] व्रतं चरेत् ।
 पुत्रश्चेज्जायते तस्यामेको गोलक उच्यते ॥१२
 विधवायाः सुतस्य[श्चैव] गोलकः कुण्ड इत्यथ ।
 त्रयश्चैव हि निन्द्याः स्युः सर्वधर्मवहिष्कृताः ॥१३
 संस्कार्य[यौ] विधिवच्चोक्तं[क्तौ] मुनिभिः कुण्डगोलकौ ।
 युगान्तरे समर्थ[धर्म] स्यात्कलौ निन्द्य इतिस्मृतः ॥१४
 परिव(वि)त्यां सुतः कुण्डो व्यभिचारसमुद्भवः ।
 गोलको विधवां च निषिद्धः स्यात्कलौ स्मृतः ॥१५
 वार्षलेयश्च वै कुण्डो गोलकः शूद्रयोनिजः ।
 तज्जश्चापि हि निन्द्यः स्युर्माहिषेयश्च विप्रजः ॥१६
 एभिः सह वसेदेषां याजनं कुरुतेऽथ वा ।
 वित्तमेषां द्विजा यस्तु भुङ्क्ते सोऽपि हि तत्समः ॥१७
 एतेषां याजनं यस्तु ब्राह्मणः कुरुते यदि ।
 स याति नरकं घोरं यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥१८
 अद्विजानां चाध्ययनं याजनं च प्रतिग्रहम् ।
 ब्राह्मणो नैव गृह्णीयादिति प्राहुर्मुनीश्वराः ॥१९
 इति [लघ्वाश्वलायनस्मृति]लोके निन्द्यप्रकरणम् ।

॥ द्वाविंशोऽध्यायः ॥

अथ वर्णधर्मप्रकरणम् ।

सर्वेषां चैव वर्णानां मुत्तमो ब्राह्मणो यतः ।
क्षेत्रस्य (क्षेत्रतु) पालयेद्विप्रं विप्राज्ञाप्रतिपालकः ॥१
सेवां चैव तु विप्रस्य शूद्रः कुर्याद्यथोदितम् ।
सर्वेषां चापि वै मान्यो वेदविद् द्विज एव हि ॥२
यजनादोनि कर्माणि कुर्यादहरहर्द्विजः ।
धर्मोऽयं द्विजवर्यस्य परमानन्ददायकः ॥३
रणे धीरो भवेत्क्षत्री (त्रो) जयाद्राज्यं च वैरिणः ।
पालयेद् ब्राह्मणान्सम्यक्परं तेनैव जेष्यति ॥४
शूद्रः कुर्याद् द्विजस्यैव सेवामेव कृषिं तथा ।
सुखं तेन लभेन्नूनं प्रवदन्ति महर्षयः ॥५
ब्राह्मणः क्षत्रियो वाऽपि स्वधर्मेणानुवर्तयेत् ।
नाऽऽचरेत्परधर्मं च धर्मनाशाय चाऽत्मनः ॥६
स्नानेन च बहिः शुद्धिरात्मज्ञानेन चान्तरा ।
सत्कर्मणा द्विजः शुद्धः सर्वकर्मसु चैव हि ॥७
स्वधर्मनियतो विप्रः कुरुते पातकं यदि ।
स्वधर्मेणैव शुद्धेन (ध्येत) नान्यथा शुचितामियात् ॥८
न स्पृशन्तीह पापानि ब्राह्मणं वेदपारगम् ।
कदाचित्कुरुते मोहात्पद्मपत्रे यथा जलम् ॥९

अशुचिं वै स्पृशेः स्नानः कर्मकाले क्वचिद् द्विजः ।
 प्रक्षालिताङ्घ्रिराचम्य कर्म कर्तुमथार्हति ॥१०
 जृम्भकारविकारः स्यात्सुत्वाऽधोवातनिर्मितः ।
 श्लेष्मोत्सारो भवेत्कर्मकाले चाभ्यज्य शुध्यति (!) ॥११
 न च तस्याऽस्मादधो वायुः कर्मकाले द्विजस्य यत् ।
 कृत्वा शौचं द्विराचम्य शिष्टं कर्म समापयेत् ॥१२
 उदक्त्वां सूतिकां च व पतितं शवमन्त्यजम् ।
 श्वकाकरासभान्स्पृश्या सवासा जलमाविशेत् ॥१३
 तत्स्पृष्टिनः स्पृशद्यस्तु स्नानं तस्य विधीयते ।
 तदूर्ध्वं तु समाचम्य व्यवहारे शुचिः स्मृतः ॥१४
 उच्छिष्टस्पर्शनं चेत्स्यादशनतो याजकस्य च ।
 अन्नं पात्रस्थमश्नीयान्नान्यं दद्यात्कथंचन ॥१५
 कुरुते व्रतभङ्गं यो द्विजश्चैव विशेषतः ।
 स गच्छेन्नरकं चाऽऽशु प्रवदन्ति महर्षयः ॥१६
 वेदविद् द्विजहस्तेन सेवां(वा)संगृह्णते यदि ।
 न तस्य वर्धते धर्मः श्रीरायुः क्षीयते ध्रुवम् ॥१७
 यस्य कस्य नरो यस्तु व्रते निष्ठुरभाषणम् ।
 द्विजस्येह विशेषं च स च गच्छेदधोगतिम् ॥१८
 कुरुते योऽपमानं च ब्राह्मणस्य विशेषतः ।
 तस्याऽऽयुः क्षीयते नूनमायुर्लक्ष्मीश्च संततिः ॥१९
 उच्चालयोपविष्टस्य मा(ष्ट्रः स्यान्मा)न्यानां पुरतो यदि ।
 गच्छेत्स विपदं नूनमिह चामुत्र चैव हि ॥२०

परदेवार्चको विप्रस्तदधीनो भवेद्यदि ।
 मासत्रयं तदन्नाशी जीवच्छूद्रत्वमाप्नुयात् ॥२१
 यश्च कर्मपरित्यागी पराधीनस्तथैव च ।
 अधीतोऽपि द्विजश्चैव स च शूद्रसमो भवेत् ॥२२
 अनधीत्य द्विजो वेदानन्यत्र कुहते श्रमम् ।
 स जीवन्नेव शूद्रत्वमाशु गच्छति सान्वयः ॥२३
 संतुष्टो येन केनाह(पि)सदाचारपरायणः ।
 पराधीनो द्विजो न स्यात्स तरेद्भवसागरम् ॥२४

इत्याश्वलायनधर्मशास्त्रे वर्णधर्मप्रकरणम् ।

॥ त्रिविंशोऽध्यायः ॥

अथ श्राद्धप्रकरणम् ।

अथ चैव द्विजः कुर्याच्छ्राद्धं पित्रोर्मृतेऽहनि ।
 तत्पार्वणविधानेन पितृयज्ञः स उच्यते ॥१
 होमं कृत्वाऽथ पूर्वेषुः सायं विप्रान्निमन्त्रयेत् ।
 प्रातश्चेत्तान्परेद्युर्वा श्राद्धाहे वेदपा रगान् ॥२
 प्रातरौपासनाग्नेस्तु श्राद्धपाकार्थमुलमुकम् ।
 नीत्वाऽन्नं सकलं कृत्वा पुनः संमीलयेदुभौ ॥३
 ततो म[मा]ध्याह्निकं स्नानं कृत्वा संध्यामुपास्य च ।
 निमन्त्रितान्समाहूय क्रमादेवपितन्दि [तद्वि]जान् ॥४

प्राणानायम्य संकल्प्य श्राद्धार्थमनुवेदयेत् ।
 कुशाक्षततिलैर्युक्तं जलपात्रे प्रपूर्य च ॥५
 आत्मनश्चैव शुद्धयर्थं द्रव्यस्य गृहशुद्धये ।
 द्विजैः सह पठेत्सूक्तं प्रायश्चित्तार्थमेव हि ॥६
 नतं सूक्तं शुचीवोऽग्निः शुचित्रततमश्च हि ।
 उदम्र इत्यथैतोनु त्रयो मन्त्राः क्रमेण तु ॥७
 केचिद्यज्ञविदो ज्ञात्वा सूक्तानि कथयन्ति हि ।
 पुरुषं चास्य वामस्य ममाग्ने वर्च इत्यथ ॥८
 सौम्यं च वैष्णवं रुद्रं पावमान्यमथापि वा ।
 ऋग्भिश्च पावमानीभिर्जलं चैवाभिमन्त्रयेत् ॥९
 श्राद्धोपयोगिकं द्रव्यमपक्वं पक्मेव वा ।
 सर्वं चैव स्मरेद्वि[रन्वि]ष्णुं जलेन प्रोक्षयेच्चरुम् ॥१०
 ततः संस्तूय तान्विप्रान्समस्तेतिपठन्नयेत् ।
 पुरतश्चार्पयेत्तेषां हिरण्यं सकुशं च हि ॥११
 लब्धा[ब्ध्वाऽऽ]ज्ञामपसव्येन श्राद्धं कर्तुं पितुर्मम ।
 आचम्यासूत्रियम्याथ दद्यात्संकल्प्य वै क्षणम् ॥१२
 देवानां क्षालयेत्पादौ मण्डले चतुरस्रके ।
 पितृणां वर्तुलं[ले]चैव प्राङ्गणे रविदीपके ॥१३
 ईशान्यां त्वाचमेत्कर्ता देवाः प्राच्यामथोत्तरे ।
 पितरश्च पवित्राणि स्वस्वस्थाने त्यजेदथ ॥१४
 आचम्य गृहमागत्य ब्राह्मणानुपवेशयेत् ।
 प्राङ्मुखौ द्वा उदक्संस्थौ प्राक्संस्थांस्त्रीनुदङ्मुखान् ॥१५

निरुध्य प्रकिरेद्वायुं तिलान्निर्घृतिकोणतः ।
 पठन्नपहतामन्त्रमसव्येन चाष्टसु ॥१६
 पितॄणां पुरतः सिञ्चेज्जलं पठन्नुदीरताम् ।
 सव्येन पुरतो देवे गायत्र्या चैवमेव हि ॥१७
 श्राद्धकाले गयां ध्यात्वा ध्यात्वा देवं गदाधरम् ।
 वस्वादींश्च पितॄन्ध्यात्वा ततः श्राद्धं समाचरेत् ॥१८
 देवानामासनं दद्यात्क्षणे चाऽऽवाहयेदथ ।
 कुशाञ्छिरसि देवानां विश्वे देवास इत्यृचा ॥१९
 विश्वे देवाः सकृन्मन्त्रमुच्चार्य प्रोक्षयेद्भुवम् ।
 अर्घ्यार्थं चाऽऽसादयेद् द्वे पात्रे दैवे कुशान्विते ॥२०
 आगच्छन्तु महाभागा विश्वे देवा महाबलाः ।
 ये चात्र विहिताः श्राद्धे सावधाना भवन्तु ते ॥२१
 पूर्वाग्रैः ग्रं(दैविके पात्रे दक्षिणाग्रं तु पैतृके(कम्) ।
 अधश्चोपरि पात्राणां कुशान्दैवे च पैतृके ॥२२
 गायत्र्या प्रोक्षयेत्पात्रे कृत्वा तान्निक्षिपेद्यवान् ॥२३
 यवोऽसि धान्यराजो वा वारुणो मधुसंयुतः ।
 निर्णोदः सवपापानां पवित्रमृषिभिः स्मृतम् ॥२४
 गन्धाक्षतकुशांश्चैव क्षिपेदर्घ्यं निवेदयेत् ।
 या दिव्या इति मन्त्रेण हस्ते हस्तं पिधापयेत् ॥२५
 निदध्यादर्घ्यपात्रेषु देवानामभिसंमुखे ।
 पितॄणामर्घ्यपात्राणि तानि वै पै(पि)तृसंमुखे ॥२६

देवार्चा दक्षिणादि स्यात्पादजान्वंसमूर्धनि ।
 शिरोसजानुपादेषु वामाङ्गादिषु पैतृके ॥२७
 अर्चतानेन मन्त्रेण गन्धदिभिरथार्चयेत् ।
 युवासुवासामन्त्रेण दद्यादाच्छादनं ततः ॥२८
 यथोक्तविधिना देवान्समभ्यर्च्य तदाज्ञया ।
 पितृणामर्चनं कुर्यादपसव्येन चैव हि ॥२९
 आसनं च क्षणं दत्त्वा पितृनावाहयेदथ ।
 उसन्तस्त्वेति मन्त्रेण प्रति पितरमिष्यथ(ते) ॥३०
 आयन्तु न इमं मन्त्रमुच्चरेत्सकृदेव हि ।
 सव्येन प्रोक्ष्य गायत्र्या पात्रान्यु[प्यु]त्तानि कारयेत् ॥३१
 क्षिप्त्वा तिलानपः पूर्य शं नो देवीं समुच्चरेत् ।
 पुनस्तेषु च पात्रेषु तिलोऽसीत्यावपेत्तिलान् ॥३२
 गन्धपुष्पकुशादीनि क्षिप्त्वा चैव तु पूषवत् ।
 स्वधाऽर्घ्य इति ब्रूयात्त्रिः सव्येन तु निवेदयेत् ॥३३
 सव्यं कृत्वा गृहीतेन पाणिना दक्षिणेन तु ।
 दद्यात्पितरिदं तेऽर्घ्यं या दिव्यामन्त्रमुच्चरेत् ॥३४
 एवं पितामहे चैव तथैव प्रपितामहे ।
 दत्त्वाऽर्घ्यं सलिलं दद्यात्पुनस्त्रिषु करेषु च ॥३५
 पात्रद्वयं[य]कृतं तोयं पितृपात्रो प्रसिच्य च ।
 पात्रस्थं पुत्रकामी चेन्मुखं तद[तेना]नुलेपयेत् ॥३६
 पितृभ्यः स्थानमसीति न्युब्जं वोत्तानमेव वा ।
 तृतीयं पिहितं कुर्यादुत्तानोपरि भाजनम् ॥३७

स्थापितं प्रथमं पात्रं तत्स्थानं न हि चालयेत् ।
 जलसेचनपर्यन्तं पिण्डदानं पुनश्च हि ॥३८
 पितृपाणिष्वपो दद्यादपसव्येन वै ततः ।
 नमो व इति मन्त्रेण पितृंश्चैवार्चयेत्तिलैः ॥३९
 गन्धादिभिः समभ्यर्च्य पितृपूजां समापयेत् ।
 मण्डलानि समानानि कारयेद्देवपूर्वकम् ॥४०
 दवे तु चतुरस्रे तु ततो वृत्तानि पैतृके ।
 प्रमाणं मण्डलस्योक्तं यावत्पात्रमितं भवेत् ॥४१
 अन्तर्धाय कुशास्तेषु प्रक्षिपेच्च यवांस्तिलान् ।
 पात्राण्यासादयेत्तेषु हेमरौप्यमयानि च ॥४२
 तदभावे तु पर्णानि कदल्यानि शुभानि च ।
 परिस्तरेत्कुशाद्यैश्च पात्राणि पितृपूर्वकम् ॥४३
 पितृयज्ञचरोरन्नमादायाक्तं घृतेन तु ।
 अग्नौ करिष्य इत्येतान्पृष्टोक्तः क्रियतामिति ॥४४
 न भवेत्पितृयज्ञश्चेद्गृह्याग्नौ पचनं भवेत् ।
 अग्नौकरणहोमं तु कुर्यादौपासनानले ॥४५
 गृह्याग्नौ पचनं पिण्डं पितृयज्ञो न चैव हि ।
 अग्नौकरणं गृह्याग्नौ न कुर्यादिति केचन ॥४६
 कालद्वयेऽपि कुरुते नित्यहोमं द्विजो यदि ।
 स चाग्नौकरणं कुर्यात्प्रातर्होमो विधीयते ॥४७
 गृह्याग्निर्यस्य चेन्न स्यात्तस्याग्नौकरणं कथम् ।
 श्राद्धार्थमन्नमादाय जुहुयात्पितृपाणिषु ॥४८

संगृह्याऽऽहुतिमेकां च घृताभ्यक्तां त्रिगृह्य च ।
 सोमायेति तु मन्त्राभ्यां जुहुयात्कुशपाणिना ॥४६
 स्रुवेण चाऽऽज्यमादाय तदाभावेऽथ वा कुशैः ।
 पितृणामेव पात्राणि तूष्णीमेवाभिघारयेत् ॥५०
 अन्नं पाणिहुतं यच्च निदध्यात्तत्स भाजने ।
 गत्वाऽन्यत्र समाचम्य पुनश्चोपविशेदथ ॥५१
 देवपात्रादितश्चाऽऽज्यं सव्येनैवाभिघारयेत् ।
 मूर्धानमिति मन्त्रेण सर्वपात्राणि चैव हि ॥५२
 आमास्वित्यादिकान्मन्त्रान्स्वयमेव जपन्न हि [पेदथ] ।
 पत्नी चाप्यथ वा पुत्रः शिष्यो वा परिवेषयेत् ॥५३
 अन्नं च पायसं भक्ष्यमाज्यं च व्यञ्जनादिकम् ।
 दद्यादेवाऽऽदितः सर्वं सूपमन्ते च पैतृके ॥५४
 पात्रस्थं प्रोक्षयेदन्नं गायत्र्या चाभिमन्त्र्य च ।
 पाणिभ्यां भाजनं धृत्वा पृथ्वी ते पात्रमुच्चरेत् ॥५५
 इदं विष्णुरनेनान्ने द्विजाङ्गुष्ठं निवेद[श]येत् ।
 स्वहादितः समुच्चार्य गयायां दत्तमस्त्विति ॥५६
 ये देवास इमं मन्त्रामुच्चार्याथ च पैतृके ।
 संप्रोक्ष्य पूर्ववच्चान्नं प्राचीनावीत्यतः परम् ॥५७
 परिविष्टेषु चान्नेषु हुतशेषं निधाय च ।
 दद्यादन्नं पितृभ्योऽपि पूर्ववत्पितृनामभिः ॥५८
 ये चेहेति च वै मन्त्रं समुच्चार्य ततः परम् ।
 देवांस्तुत्वा पितृंश्चैव ब्रह्मनिष्ठान्मुनीश्वरान् ॥५९

परिवेषे च[षेचन]पर्यन्तं कारयित्वा यथाविधि ।
 स्मृत्वा हरिहरौ चैव पितॄणां मुक्तिहेतवे ॥
 देवान्पितॄन्समुद्दिश्य क्रियमाणं हि कर्म यत् ।
 पितॄणां मुक्तये सर्वं ब्रह्मणे विनिवेदयेत् ॥६०
 न्यूनं चैवातिरिक्तं च मन्त्रादीनां भवेद्यदि ।
 तद्दोषपरिहारार्थं गायत्रीं समुदीरयेत् ॥६१
 ततश्चैवापसव्येन मधु वाता जपेदथ ।
 आपोशनार्थमुदकं पितृपूर्वं निवेदयेत् ॥६२
 ईशानादिपदं स्तुत्वा तिष्ठन्नुदङ्मुखश्च हि ।
 दैवे पित्र्ये समुच्चार्य तत्सच्चामृतमस्त्विति ॥६३
 निनयेत्सलिलं चैव द्विजानां पुरतो जलम् ।
 प्रीयतामिति मन्त्रेण पितरूपी जनार्दनः ॥६४
 अमृतोपस्तरणमसीत्युक्त्वा मन्त्रं पिबेज्जलम् ।
 प्राणाहुतिं च गृहीयात्क्रमान्मन्त्रैश्च पञ्चभिः ॥६५
 नासदासीति सूक्तानि भुञ्जानाञ्छ्रावयेद्द्विजान् ।
 ऋगुष्वेत्यादिसूक्तानि रक्षोघ्नानि च पञ्च वै ॥६६
 अग्निमीलेऽनुवाकश्च पितृस्तुतिमुदीरताम् ।
 पवित्राणि च सूक्तानि यावद्ब्राह्मणभोजनम् ॥६७
 इच्छातृप्तेषु विप्रेषु गायत्रीं समुदीरयेत् ।
 तृप्ताः स्थ इति तान्पृष्ट्वा ह्यपसव्येन पैतृके ॥६८
 मध्वक्षद्वैति मन्त्रं वै मधुसंपन्नमित्यथ ।
 पृथगुक्तवतो विप्रानन्नं पिण्डार्थमुद्धरेत् ॥६९

तान्पृच्छेदन्न[थ] संपन्नं शेषं किं क्रियतामिति ।
 लब्ध्वा चैषामनुज्ञां च सहेष्टैर्भुञ्ज[ज्य]तामिति ॥७०
 उच्छिष्टपुरतो भूमौ जलदर्भां स्तिलान्क्षिपेत् ।
 ये अग्निदग्धामन्त्रेण सर्वान्नं किञ्चिदुत्क्षिपेत् ॥७१
 उत्तराचमनात्पूर्वं पिण्डदानं विधीयते ।
 ऊर्ध्वं वा केचिदिच्छन्ति तच्च संकल्पपूर्वकम् ॥७२
 आग्नेयप्रवणे रेखां लिखेदपहता इति ।
 तामभ्युक्ष्य जलेनाथ कुशानास्तीर्य तच्च तु ॥७३
 अपस्तत्रापसव्येन शुन्धतामिति सेचयेत् ।
 तत्र पिण्डत्रयं दद्याद्ये च त्वा पितृपूर्वकम् ॥७४
 अत्रेति चानुमन्त्र्याथ यथोव[थावद्व]र्तयेदुदक् ।
 आप्रदक्षिणमावर्त्य कुर्याद्वायुनिरोधनम् ॥७५
 पुनश्चाऽऽवर्तयेत्तद्वदमी मदन्त चैव हि ।
 भक्षयेच्च चरोः शेषमाघ्रायेदिति केचन ॥७६
 उपवीती समाचम्य प्राचीनावीत्यतः परम् ।
 पिण्डोपरि जलं सिञ्चेच्छुन्धन्तामिति पूर्ववत् ॥७७
 अभ्यङ्क्ष्वेति च वै तैलं दद्यादङ्क्ष्वेति चाञ्जनम् ।
 नामसंबन्धगोत्रादि समुच्चार्य यथाक्रमम् ॥७८
 एतद्व इति मन्त्रेण प्रतिपिण्डं वरं शुभम् ।
 सव्येन चार्चयेत्पिण्डान्गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ॥७९
 धूपं दीपं च नैवेद्यं ताम्बूलं चैव दक्षिणाम् ।
 दत्त्वा तिष्ठन्नुपस्तूयात्प्राचीनावीतिना ततः ॥८०

नमो व इति मन्त्रो वै मनश्चैव पठेदिति ।
 मनोन्विति त्रिभिर्मन्त्रैः किञ्चित्पिण्डान्प्रवाहयेत् ॥८१
 परेतनेति मन्त्रं वै जपेत्पिण्डान्तिके ततः ।
 औपासनान्तिके गत्वा जपेद्गनेतमित्युचम् ॥८२
 पिण्डं तं प्राशयेत्पत्नीं पुत्रार्थी मध्यमं हि चेत् ।
 आधत्तेति च मन्त्रेण धत्ते गर्भं कुमारकम् ॥८३
 नो चेदतिप्रणीतेऽग्नावप्सु वा तान्क्षिपेदथ ।
 पिण्डप्राशनपक्षे तु विशेषः कथ्यतेऽधुना ॥८४
 तावन्न प्राशयेत्पिण्डं न हि श्राद्धविसर्जनम् ।
 पिण्डप्रक्षेपणं चाग्नावप्सु चापि तथैव हि ॥८५
 पिण्डदानं च वै श्राद्धे यत्र कुत्रापि वा भवेत् ।
 गयायां च कृतं मत्वा ह्यात्मनेति निवेदयेत् ॥८६
 प्रक्षालितकरान्विप्रानाचान्तानुपवेशयेत् ।
 जलदर्भाक्षतान्दत्त्वा तथैव पैतृके तिलान् ॥८७
 तत्पाणिष्वक्षतान्दत्त्वा ततो विप्राशिषो भवेत् ।
 स्वस्तीत्युत्त्वा मया दत्तं श्राद्धमक्षय्यमस्त्विति ॥८८
 दक्षिणां च ततो दद्याद्यथाविभवसारतः ।
 दक्षिणारहितं यच्च तच्छ्राद्धं निष्फलं भवेत् ॥८९
 चालयित्वा तु पात्राणि स्वस्तीत्युत्त्वाऽक्षतांस्तिलान् ।
 तत्तत्स्थाने क्षिपेदेषु प्रकिरेदन्नमप्यथ ॥९०
 असंस्कृतेति वै पित्र्ये दैवे चासोमपा इति ।
 दक्षिणां च ततो दत्त्वा पितृसंतुष्टिहेतवे ॥९१

विसृजेत्पितृपात्रस्थं पिण्डानां पुरतो जलम् ।
 स्वधोच्यतामनेनैव ततः पिण्डान्समुच्चरेत् ॥६२
 वाजे वाजेऽथ मन्त्रेण कुर्याच्छ्राद्धविसर्जनम् ।
 सव्यमंसं पितृणां च देवानां दक्षिणं स्पृशेत् ॥६३
 पठेदुच्चैरिमं मन्त्रमामा वाजस्य चैव हि ।
 प्रदक्षिणत्रयं कुर्वन्भुञ्जतः पितृसेवितान् ॥६४
 जलमर्चनपात्रस्थान्विसृजेदक्षतादिकान् ।
 पुरतस्तेन पुत्रः स्युर्याति ब्रह्मपदं च हि ॥६५
 ब्रह्मत्वं च प्रयातेभ्यो गृहीयादाशिषः शुभाः ।
 भवत्प्रसादतो भूयाद्धनधान्यादिकं मम ॥६६
 दातारो नोऽभिवर्धन्तां वेदाः संततिरेव नः ।
 श्रद्धा च नो मा व्यगमद् बहु धे(दे)यं च नोऽस्त्विति ॥१७
 अन्नं च नो बहु भवेदतिथींश्च लभेमहि ।
 याचितारश्च नः सन्तु मा च याचिष्म कंचन ॥६८
 ततो विप्रास्तथैवेति प्रतिवचनमादरात् ।
 वः पदं निर्दिशेयुस्ते ब्राह्मणाश्चैव नः पदे ॥६९
 स्वादुषं सद इत्युक्त्वा मन्त्रानुच्चैः पठेदथ ।
 दक्षिणाभिमुखस्तिष्ठेद्विप्राणां पुरतश्च हि ॥१००
 इहैवेति पठेन्मन्त्रं भुक्तवद्भिर्द्विजैः सह ।
 संतुष्टा आशिषो दद्युर्भुक्तिमुक्तिप्रदाः शुभाः ॥१०१
 आयुः प्रजां धनं विद्यां स्वर्गं मोक्षं सुखानि च ।
 प्रयच्छन्तु तथा राज्यं प्रीता नृणां पितामहाः ॥१०२

तेभ्यश्चैवाऽऽशिषो लब्ध्वा नमस्कुर्याद्द्विजांस्तथा ।
 अभ्यङ्ग्याऽऽज्यं द्विजानां च पादान्प्रक्षालयेत्कृमात् ॥१०३॥
 अद्य मे सफलं जन्म भवत्पादाब्जवन्दनात् ।
 अद्य मे वंशजाः सर्वे याता वोऽनुग्रहादिवम् ॥१०४॥
 ताम्बूलं च ततो दद्याद्यथाविभवसारतः ।
 कृताञ्जलिपुटो भूत्वा प्रार्थयेत्ताननेन च ॥१०५॥
 पत्रशाकादिदानेन क्लेशिता यूयमीदृशाः ।
 तत्क्लेशजातं त्रिस्तुतिं विस्मृत्य क्षन्तुमर्हथ ॥१०६॥
 वसिष्ठसदृशा यूयं सूर्यपर्वसमा तिथिः ।
 आसनादि नमस्कारो भवत्सत्कार एव हि ॥१०७॥
 यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या तपोयज्ञक्रियादिषु ।
 न्यूनं संपूर्णतां याति सद्यो वन्दे तमच्युतम् ॥१०८॥
 मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं द्विजोत्तमाः ।
 श्राद्धं भवति संपूर्णं प्रसादाद्भवतां मम ॥१०९॥
 अनेन पितृयज्ञेन प्रीयतां भगवानिह ।
 मया भक्त्या कृतं सर्वं तत्सद्ब्रह्मार्पणं भवेत् ॥११०॥
 वसिष्ठासस्ततो देवा वसिष्ठश्च जपेदिमौ ।
 पितृस्तुतिकरां गाथामिदं पितृभ्य एव च ॥१११॥
 मन्त्राञ्छृण्वतः (न्त) इत्येतान्संतुष्टाः पितरो गृहे ।
 दत्त्वाऽभीष्टफलं कर्तुं (र्तुः) प्रयान्तीदमतुत्तमम् ॥११२॥
 अनेन विधिना चैव यः श्राद्धं कुरुते द्विजः ।
 भुक्त्वा वेह सकलान्कामान्सोऽपि सायुज्यमाप्नुयात् ॥११३॥
 इत्याश्वलायनवर्मशास्त्रे श्राद्धप्रकरणम् ।

चतुर्विंशोऽध्यायः ।

अथ श्राद्धोपयोगिप्रकरणम् ।

पितृयज्ञमकृत्वा तु पित्रोरेकाब्दिकं यदि ।

यज्ञान्यः कुरुते पञ्च स याति नरकं ध्रुवम् ॥१

कुरुते ब्रह्मयज्ञं च श्राद्धात्पूर्वं मृतेऽहनि ।

निराशाः पितरस्तस्य श्राद्धान्नं न लभन्ति ते ॥२

तर्पणं कुरुते पित्रोः श्राद्धात्पूर्वं मृतेऽहनि ।

निराशाः पितरस्तस्य स च गच्छेदधोगतिम् ॥३

कुर्यात्पञ्च महायज्ञान्निवृत्ते श्राद्धकर्मणि ।

पित्रोरेकाब्दिक एवाऽऽहुराचार्याः शौनकादयः ॥४

अनग्निको यदा ज्येष्ठः कनिष्ठः साग्निको यदि ।

अग्नौकरणहोमन्तु ज्येष्ठः कुर्यात्कथंचन ॥५

कनिष्ठस्य च गृह्णाग्नावग्नाकरणहोमकम् ।

तदाज्ञयाऽप्रजः कुर्यादिति केचिद्वदन्ति हि ॥६

संसृष्टा भ्रातरो यत्र श्राद्धे स्युर्यादि चैव हि ।

तत्रायं मुनिभिः प्रोक्तो विधिर्नैवान्यथा भवेत् ॥७

वह्वचो ब्रह्मचारी वा तथैवानग्निकोऽपि वा ।

अग्नौकरणहोमाख्यं कुर्याच्चैव पितुः परे ॥८

पञ्चै(श्च) वा स्युर्द्विजाः शस्ता द्वौ च पित्रोर्मृतेऽहनि ।

द्वौ दैवेऽथ त्रयः पित्र्य एकैको वोभयत्र तु ॥९

चत्वारश्चेद् द्विजाः श्राद्धे दैवे चैको भवेत्तदा ।

त्रयः पित्र्ये भवन्त्येके वदन्त्येव हि संकटे ॥१०

अथ वाऽपि त्रयो वाऽपि एकः स्यात्पितृषु त्रिषु ।
 द्वौ दैवे चैव तु स्यातां विप्रावेके वदन्ति हि ॥११
 द्वितीयाऽऽवाहने षष्ठी संकल्पे चाऽऽसने क्षणे ।
 चतुर्थ्याच्छादने चान्ते शेषाः संबुद्धयः स्मृताः ॥१२
 अन्नदाने विशेषः स्यात्संबुद्धिः प्रथमाऽथ वा ।
 अन्ते(न्ये) चैव चतुर्थी तु वदन्त्येके महर्षयः ॥१३
 देवानामासनं दद्यादक्षिणे चाऽऽविकं कुशान् ।
 कृत्वा द्विगुणभुग्नांस्तान्पितॄणां वाम एव हि १४
 विप्रान्निमन्त्रयेच्छ्राद्धे बह्वचान्वेदपारगान् ।
 तदभावे तु चैवान्यशाखिनो वाऽपि चैव हि ॥१५
 मन्त्रैश्चैव स्वशाखोक्तैः कर्म कुर्याद्यथाविधि ।
 अन्यथा कर्महानिः स्याद्बह्वचानामयं विधिः ॥१६
 कर्मणां याजुषादीनां स्वस्वशाखा न विद्यते ।
 ऋक्शाखाविहितं कर्म समानं सर्वशाखिनाम् ॥१७
 बह्वृचानां तु यत्कर्म यदि स्यादन्यशाखया ।
 पुनश्चैवापि तत्कर्म कुर्याद् बह्वृचशाखया ॥१८
 हित्वा स्वस्य द्विजो वेदं यस्त्वधीते परस्य तु ।
 शाखारण्डः स विज्ञेयः सर्वकर्मबहिष्कृतः ॥१९
 रोगादिरहितो विप्रो धर्मज्ञो वेदपारगः ।
 भुञ्जीयद्दमलं श्राद्धे सामिकः पुत्रवानपि ॥२०
 पितृमानेव भुञ्जीयाच्छ्राद्धमिन्दुक्षये द्विजः ।
 तृप्ताः स्युः पितरस्तेन दाता स्वर्गमवाप्नुयात् ॥२१

श्राद्धकर्ता न भुङ्क्षीयात्परश्राद्धे विधुक्षये ।

भुङ्क्ते चेत्पितरो यान्ति दाता भोक्ताऽप्यधोगतिम् ॥२२

दर्शष्टि(र्शाष्ट)का व्यतीपातो(ता) वैधृतिश्च महालयः ।

युगाश्च मनवः श्रमद्धकालाः संक्रान्तयस्तथा ॥२३

गजच्छायोपरागश्च षष्ठी या कपिला तथा ।

अर्धोदयादयश्चैव श्राद्धकालाः स्मृता बुधैः ॥२४

संभूते च नवे धान्ये श्रोत्रियो गृहमागते ।

आचार्याः केचिदिच्छन्ति श्राद्धं तीर्थं च सर्वदा ॥२५

श्राद्धकालेषु सर्वेषु कुर्याच्छ्राद्धं च शक्तितः ।

विशेषतो मृताहे तु पित्रोश्चैव विधीयते ॥२६

मोहान्न कुरुते श्राद्धं मातापित्रोर्मृतेहऽनि ।

निराशाः पितरो यान्ति दुर्गतिं चापि वै सुतः ॥२७

अज्ञानाद्वा प्रमादाद्वा यो मृताहमतिक्रमेत् ।

स याति नरकं धोरं यावदाभूतसंलवम् ॥२८

अतिक्रमं(मो) मृताहस्य दोषः स्यात्सूतकं विना ।

न कुर्याच्छ्राद्धमाशौचे प्रवदन्ति महर्षयः ॥२९

आचरेद्विधिवच्छ्राद्धं मातापित्रोर्मृतेहनि ।

पितरस्तेन तृष्यन्ति गच्छन्ति पदमुत्तमम् ॥३०

सदाचारपरो विप्रः कृपालुः श्राद्धकृत्तथा ।

आत्मनिष्ठोऽर्थलोकेषु तारयेत्तरति स्वयम् ॥३१

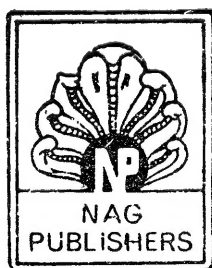
इत्याश्वलायनधर्मशास्त्रे श्राद्धोपयोगिप्रकरणम् ।

समाप्त्यं लघ्वाश्वलायनस्मृतिः ।

THE SMRITI SANDARBHA

*COLLECTION OF THE SEVENTEEN
DHARMASHASTRIC TEXTS
BY MAHARSHIES.*

Volume III

NAG PUBLISHERS

11.A/U.A. JAWAHAR NAGAR (P. O. BUILDING)
DELH-1110007